

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ МИСТЕЦТВ
ІМЕНІ І. П. КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Кафедра майстерності актора та режисури театру анімації

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеню «Магістр»
за спеціальністю 026 Сценічне мистецтво

**РЕМІНІСЦЕНЦІЇ ТВОРЧОСТІ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО В СЦЕНІЧНОМУ
МИСТЕЦТВІ**

Виконала:

Здобувачка вищої освіти

Глазунова Анастасія Сергіївна

Науковий керівник:

кандидат мистецтвознавства,

доцент

Партола Яна Вікторівна

Науковий рецензент:

кандидат мистецтвознавства,

доцент, завідувач кафедри теорії та

історії мистецтв

Чечик Валентина Вікторівна

Допущено до захисту

Зав. кафедри: Інютчкін Олександр Олександрович

«11» січня 2024 р.

Харків, 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ...	6
1.1. Огляд джерельної бази	6
1.2. Теоретико-термінологічна характеристика понять «театр анімації» та «stop-motion анімація»	10
1.3. Методологія дослідження	11
РОЗДІЛ 2. ТВОРЧІСТЬ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО У ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВАХ, КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ ТА ТЕАТРІ	15
2.1. Образно-стилістичні мотиви картин художниці в мультиплікації, стріт-арті та креативних індустріях	15
2.2. Мотиви життя та творчості Марії Примаченко у театральних постановках	26
РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЛЬМУ- ВИСТАВИ «ДОЛЯ»	36
3.1. Ідейно-тематичний аналіз фільму-вистави	36
3.2. Режисерський задум та його втілення	46
ВИСНОВКИ	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	59
ДОДАТКИ	68
Додаток А. Список вистав, в яких є звернення до творчості Марії Примаченко.....	68
Додаток Б. Фотографії з вистав.....	70
Додаток В. Фото фільму-вистави «Доля» з особистого архіву автора....	78

ВСТУП

Актуальність дослідження. Творчість Марії Оксентіївни Примаченко, української народної художниці, представниці «наївного мистецтва», фантастичні рослини та звірі якої раз і назавжди закарбовуються в пам'яті, – все більше привертає до себе увагу різних митців, особливо театральних режисерів. Образи з картин художниці знаходять своє місце в художньому оформленні сценічного простору, у зовнішньому вигляді театральних ляльок; образи фантастичних тварин використовуються у вирішенні сценічного простору і як символи, адже Примаченко вдало персоніфікувала різні поняття (наприклад, війна та наслідки катастрофи на ЧАЕС в роботах художниці набули вигляду хижих звірів). Звернення до творчості та біографії мисткині простежується у виставах таких українських режисерів, як Оксана Дмитрієва («Майська ніч або місячне чаклунство»), Романа Козака («Скинія златая»), Тетяни Авраменко («Марія Примаченко. Світ чарівний») та інших.

Існують окремі рецензії на вищеперелічені вистави, проте немає комплексного дослідження, яке б розкривало вплив творчості народної художниці на творчість театральних режисерів. Таким чином **актуальність дослідження** полягає в необхідності проаналізувати вистави українських режисерів, які, тим чи іншим чином, надихалися картинами Марії Примаченко.

Об'єкт наукового дослідження. Творчість Марії Примаченко в контексті театального мистецтва.

Предмет дослідження. Творчий та життєвий шляхи народної художниці як основний матеріал для створення фільму-вистави «Доля».

Мета дослідження проаналізувати прийоми та принципи інтерпретації творчості Примаченко в сценічних постановках; обґрунтувати можливості поєднання примітивізму та сучасних технологій на прикладі фільму-вистави «Доля».

Завдання:

- проаналізувати джерельну базу з обраної теми;

- визначити методологію дослідження, основні терміни й поняття;
- дослідити вплив творчості Марії Примаченко в різних видах мистецтв, у тому числі і з використанням сучасних технологій;
- виявити принципи використання образів з картин народної художниці в театральних постановках українських режисерів;
- дослідити можливість поєднання засобів театру анімації, технологій кіномистецтва, мультиплікації та stop-motion анімації у фільмі-виставі «Доля» та обґрунтувати їх використання.

Методологія роботи. При написанні даної роботи були використані бібліографічно-описовий, біографічний, історико-хронологічний методи, методи аналізу та синтезу, порівняльний та теоретичний, а також методи реконструкції вистав та інтерв'ю.

Наукова новизна результатів дослідження. Вперше були проаналізовані вистави українських режисерів, які в своїх постановках надихалися творчістю Марії Примаченко. На прикладі власної режисерської постановки, фільму-вистави «Доля», було здійснене лабораторне дослідження формату, в якому поєднуються технології театру анімації, кіномистецтва та мультиплікації.

Практичне значення дослідження. Результати роботи можуть бути використані для подальших досліджень історії театру анімації; для викладання студентам даного матеріалу в рамках навчальної дисципліни «Історія та теорія театру анімації»; для збагачення знань та поповнення практичних навичок студентів, які матимуть можливість ознайомитися з технологіями створення stop-motion анімацій, отримають елементарні навички з операторської майстерності та навички роботи з плоскою вивідною лялькою (спираючись на досвід фільму-вистави «Доля»).

Дана робота пройшла **апробацію** на засіданнях кафедри майстерності актора та режисури театру анімації ХНУМ імені І. П. Котляревського. Висунуті положення були запропоновані до розгляду у статті ««Фанастичні звірі» Марії Примаченко у просторі сцени», надрукованій у збірці наукових публікацій міжнародної мультидисциплінарної наукової інтернет-конференції «Світ

наукових досліджень». Випуск 22, а також у доповіді на IV Міжнародній науковій конференції «Мистецтво та наука в сучасному глобалізованому просторі» (ХНУМ імені І. П. Котляревського, Харків, 20-21 травня 2023 року). У травні 2023 був проведений майстер-клас з маскотерапії «Мій внутрішній фантастичний звір» на базі Комунального початкового спеціалізованого мистецького навчального закладу «ШКОЛА СУЧАСНИХ ТЕАТРАЛЬНО-СЦЕНІЧНИХ НАПРЯМІВ».

Структура даної роботи включає в себе вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Повний обсяг роботи – 68 сторінок. Основна частина – 58 сторінок. Кількість найменувань списку літератури – 78 позицій.

РОЗДІЛ 1. ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Огляд джерельної бази

Теоретико-термінологічну базу дослідження склали такі енциклопедичні джерела – «Словник театру» П. Паві [61], а також загальнодоступна вільна багатомовна онлайн-енциклопедія Вікіпедія [6]. У розкритті термінології театру анімації допомогла праця Євгена Русаброва «До визначення театру анімації» [65]. Для дослідження поняття «наївне мистецтво» ми спиралися на працю Галини Складенко «“Наївний художник” у просторі ХХ століття» [68] та інтернет-статтю Катерини Лебедєвої «Наїв і народне мистецтво», з офіційного сайту Національного центру народної культури «Музей Івана Гончара» [28].

Аналізуючи творчість Марії Примаченко, важливо було, перш за все, детально дослідити її біографію і творчість. У дослідженні життєвого шляху мисткині були використані такі джерела: офіційний сайт Фундації родини Примаченко [55]; була проаналізована низка статей, есеїв, спогадів та публікацій, що зібрані у виданні «Марія Примаченко. 100» (видавництво «Родовід», перевидання 2023 року), присвячених сторіччю художниці [43]. Найважливішими з них стали такі біографічні матеріали: статті Григорія Местечкіна – «Квіти сонця» [45] та Володимира Даниленко – «Слово про Марію Приймаченко» (до 60-річчя від дня народження Марії) [10], стаття Ніни Велігоцької «Шляхи життя і творчості Марії Приймаченко» (до 80-річчя від дня народження художності) [3].

Найголовнішим біографічним джерелом стала художньо-біографічна книга Марії Рубан «Марія Примаченко» (із серії книг «Видатні українці. Люди, які творили історію») [64]. Авторка книги додала художнього стилю для написання даного твору та прописала діалоги між кожним персонажем, тому ця книга стала не тільки джерелом для дослідження обраної теми, але й стала основою сценарію для авторського фільму-вистави «Доля».

Також важливо було охарактеризувати історичні події, що відбувалися під час життя народної художниці (1908-1997 рр.), які безумовно вплинули на її

творчий шлях. Для цього були опрацьовані статті з офіційного сайту Українського інституту національної пам'яті «1939 – почалася Друга світова війна» [76] та «Що про Чорнобиль (не)приховувала радянська влада» [67].

При аналізі творчості Марії Примаченко були використані книги з історії українського мистецтва і каталоги українських митців, що розміщені в онлайн-бібліотеці «Бібліотека українського мистецтва» [36], а саме – «Марія Примаченко. Комплект листівок» [39], «Дванадцять місяців. Дитячий календар на 1967 рік» [11], «Дванадцять місяців. 1976. Настільна книга-календар» [12], «Календар 1989 Марія Примаченко» [22], альбом «Марія Приймаченко» Автор-упорядник Н. І. Велігоцька [35], «Meine Welt». Maria Prymatschenko – каталог фотографій Віктора Мурущенко [78], «Марія Примаченко. Живопис з приватної колекції К. А. Бондарева» [38], «Марія Приймаченко. Твори з колекції Хмельницького обласного художнього музею. Комплект листівок» [41], «Марія ПРИМАЧенко. Виставка “Дарую вам сонце”» [37], «Марія Примаченко / Maria Prymachenko» (Альбом серії «Державні зібрання України») [44]. Також була опрацьована стаття Катерини Лебедевої «Марія Примаченко книги для дітей ілюструвала, і у снах сюжети бачила» [29].

Особливу увагу в ознайомленні з творчим шляхом мисткині заслуговують наступні статті: Олександр Найдена – «Рясноцвіт Марії Приймаченко» [53], «Складові елементи змісту творів Марії Приймаченко у комплексному дослідженні» [52] та вступна стаття О. Левченко «Літа мої молодії, прийдіть до мене...» до видання «Марія Приймаченко. Мистецький альбом з приватних колекцій» [30].

Для більш детального ознайомлення з картинами видатної українки, я вирішила наживо побачити її шедеври, відвідала виставку картин художниці «Людям на радість» та виставку творчих робіт вихованців гуртка «Художня кераміка» Київського Палацу дітей та юнацтва «Світи Марії Примаченко (м. Київ, Національний музей українського народного декоративного мистецтва), а також виставку «Марія малює», що була представлена у Національному центрі «Український Дім».

У процесі дослідження були використані відео матеріали: інтерв'ю Анатолія Анатоліча з онуком Іваном та праонукою Анастасією (Ютуб-канал «Зе Інтерв'юер») [21], в якому можна було детально ознайомитися із оселею Марії Примаченко, дізнатися про її дружбу з видатним українським режисером Сергієм Параджановим і про те, чому, завжди готові для візиту відвідувачів, двері примаченківської хати, раптом були зачинені; запис кураторської екскурсії виставкою «Марія Примаченко "Дарую Україні!"» [40] Едуарда Димшиця – київського мистецтвознавця, академіка, колекціонера, який надав для експонування роботи видатної художниці. Почути про те, якою матір'ю була Марія можна від її сина Федора Примаченко у фільмі про його творчість «Федір Примаченко. Колесо» [70], який був знятий ДП «Укркінохроніка». Візуалізувати біографію мисткині допомогла двосерійна програма Ютуб-каналу «FREEDOM» – «Ніч у музеї» [42].

У дослідженні значне місце відводиться аналізу творчих робіт українських та зарубіжних митців креативних індустрій, в яких присутнє цитування творчості Марії Примаченко. Серед них розглядалися наступні категорії митців:

- Мультиплікатори. Були переглянуті та проаналізовані такі мультиплікаційні фільми: «Музичні картинки» (1968 р.) української аніматорки та режисерки Ніни Василенко [47]; фінальна заставка телепрограми «Вечірня казка» (1990-ті рр.) [4]; аматорські роботи учасників Конкурсу відеороликів «З любов'ю до рідного краю – 2017» («Казковий світ Марії Примаченко» [49] та «Таємниця мотанки» [50]); перша серія мультсеріалу «Дивосвіт» (2021 р.) [48, 24]; мультфільм вихованців британської незалежної школи Faraday School (2022 р.) [72].

- Флористи. У серпні 2021 року в місті Києві була проведена виставка квітів «У Всесвіті Марії Примаченко», присвячена 30-річчю Незалежності України [13].

- Художники стріт-арту. До цього переліку увійшли: мурал у м. Луцьк від Magic art group [7], мурали від творчої майстерні «Фарбований лис» на фасадах корпусів Київського ОХМАТДИТу [34], арт-майданчик на виході із

залізничного вокзалу «Південний» у м. Києві [69], мурал у м. Світловодськ Кіровоградської області [33], малюнок на стінах Державної художньої середньої школи імені Т. Г. Шевченка у м. Києві [51].

- Дизайнери одягу. Багато модельєрів звертаються до творчості Марії Примаченко. У дослідженні згадуються декілька із них: українка Альона Пікуль [77] та польський бренд одягу Medicine [27].

- Митці перформативного мистецтва. Сюди відносяться епізод з перформансу «Voices of a generation» [8] та відео маппінг «Sensitive content», який створив мистецький гурт Les Ateliers [54].

Також були дослідженні вистави українських режисерів: «Майська ніч» (реж. – Оксана Дмитрієва, 2009 р.) Харківського Державного Академічного театру ляльок імені В. А. Афанасьєва [60], «Садок вишневий» (реж. – Сергій Брижань, 2014 р.) Львівського академічного обласного театру ляльок [57], «Баба Пріся» (реж. – Олексій Кравчук, 2015 р.) Львівського драматичного театру імені Лесі Українки [59], «Скинія златая» (реж. – Роман Козак, 2016 р.) Львівського академічного театру естрадних мініатюр «І люди, і ляльки» [58], «Райська земля» (реж. – Гала Козютинська, 2017) Естрадного театру «Шарж» [71], «Соловейко темного гаю» (реж. – Ярослав Грушецькаий, 2020 р.) Черкаського академічного театру ляльок [25], дипломна робота студентки Харківського Національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського Капіталіни Колобової «Космічна пам'ять» за віршами Ліни Костенко, Сергія Жадана та картинами Марії Примаченко (2022 р.) [19] та вистава «Марія Примаченко. Світ чарівний» (реж. – Тетяна Авраменко (Матасова), 2022 р.) Київського академічного театру Українського фольклору «Берегиня» [56].

Також, для більш детального аналізу деяких вистав, були проведені інтерв'ю із режисерами та художниками театрів. Респондентами стали: режисерка Оксана Дмитрієва [17] та художниця Наталія Денисова [16] Харківського державного академічного театру ляльок імені В. А. Афанасьєва, режисерка Естрадного театру «Шарж» Гала Козютинська [18], випускниця Харківського Національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського

Капіталіна Колобова [19, 20] та режисерка Київського академічного театру Українського фольклору «Берегиня» Тетяна Авраменко (Матасова) [15]. Для детального аналізу вистави «Баба Пріся», була досліджена стаття Горболіс Лариси ««На початку і наприкінці часів» Павла Ар'є: інтермедіальний аспект осмислення» [9].

1.2. Теоретико-термінологічна характеристика понять «театр анімації» та «stop-motion анімація»

Для уникнення плутання у схожих за назвами понять, варто розглянути кожен вид мистецтва окремо.

Поняття «театр анімації» досить молоде для українського мистецького контексту, воно було введене у використання в 2001 році театрознавцем, театральним критиком та педагогом Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського Євгеном Русабровим.

У науковій статті «До визначення театру анімації» Є. Русабров зазначав, що театр ляльок є більш історично розвиненим, але все ж таки є окремим підвидом більш широкого явища – театру анімації. Використання поняття театр ляльок «на теоретичному рівні з одного боку має давню традицію і тому сприймається як щось само собою зрозуміле, з іншого боку – дуже сумнівне, оскільки коло явищ, на які традиційно поширюється назва «театр ляльок», доволі широке і вкрай неоднорідне» [с. 52]. Тож у багатьох дослідників даного аспекту часто виникали спірні питання, на кшталт: чи можна назвати театральною лялькою кисть руки актора, парасольку чи силует і як, в такому випадку, називати акторів, які керують цими об'єктами? Євген Русабров на запитання такого типу відповідає: «Усі ці, здавалося б, настільки розрізнені приклади, об'єднує і ріднить з театром ляльок (у даному випадку мається на увазі, якщо так можна сказати, "театр власне театральних ляльок"), загальний принцип, покладений в основу певного, великого й естетично суверенного розділу театального мистецтва. Цей загальний принцип варто позначити як принцип

анімації, а театр, що вибудовує свою сценічну мову на основі цього принципу, природно було б назвати театром анімації» [с. 58].

Тож, виходячи із вищенаписаного, Євген Русабров пропонує наступне трактування поняття «театр анімації – це вид театрального мистецтва, художня мова якого будується на основі дієвої персоніфікації та сценічного оживлення-одухотворення актором-аніматором об'єктів, що представляють» [с. 59].

Перейдемо до поняття «stop-motion анімація», або як ще її називають, «покадрова зйомка». Це поняття, як і поняття «театр ляльок» є окремою складовою більш ширшого явища – мистецтва анімації. «Анімація», або «мультиплікація» (з латинської *multiplicatio* – розмноження, збільшення, зростання) – вид кіномистецтва, твори якого створюються шляхом знімання послідовних фаз руху намальованих (графічна анімація) або об'ємних (об'ємна анімація) об'єктів. Ці твори називають анімаційними або мультиплікаційними фільмами (мультфільмами) [31]. В основі створення stop-motion анімації також лежить принцип послідовної зйомки кадрів. Об'єкти анімації (найчастіше це спеціально створенні ляльки) переміщують в певній послідовності і фотографують, після кожного кадру в сцену вносяться мінімальні зміни (наприклад, змінюється поза або емоція ляльки), після чого збирають всі кадри в одне відео та накладають звукові доріжки, спеціальні ефекти тощо. При відтворенні серії знімків з частотою зміни кадрів виникає ілюзія руху об'єктів []. До цієї техніки часто звертаються такі світові режисери кіно, як Тім Бертон, Генрі Селік, Уес Андерсон. А роботи чеського аніматора Яна Шванкмаєра, на мою суб'єктивну думку, можуть бути великим джерелом натхнення для студентів-лялькарів.

1.3. Методологія дослідження

Методологічною основою даного дослідження є діалектичний підхід до розкриття проблеми. Стратегію наукового дослідження визначає системний підхід до розкриття процесу еволюції культури та театрального мистецтва зокрема. Методами систематизації, аналізу, структурування та узагальнення

розкриваються особливості використання інтерпретацій художніх творів Марії Примаченко українськими театральними режисерами та визначення значення цих постановок в загальному процесі розвитку сценічного мистецтва від 60-х років XX століття до сьогодення. При дослідженні також використовується структурний аналіз, який розглядає цілісність функціональної структури, елементи якої співвіднесені суворою системою зв'язків та відношень.

Спираючись на фундаментальну методологію усі компоненти театральньо-культурного процесу розглядаються діалектичним методом пізнання реальної дійсності, основу якого складають вчення про загальний зв'язок явищ та їх розвиток, про протиріччя буття і мислення, перехід кількісних змін у якісні, перервах поступовості, перегонах та запереченні заперечення.

Системний підхід, який розглядає сценічне мистецтво як цілісний класифікований механізм, дозволив узагальнити досліджуваний матеріал та провести історичний аналіз кожної театральної постановки. Методика використання системного підходу полягала в окресленні характеристик, які відрізняють специфіку культурно-історичних періодів, та зробити реконструкцію процесів пошуків та експериментів, що дозволило конкретизувати загальносистемні поняття. Системно-діяльнісний підхід, використаний у дослідженні, допомагає зробити акцент на певному компонентному складі діяльності народної художниці та комплексно дослідити динамічну систему взаємодії мисткині з запропонованими обставинами зовнішнього середовища. Виявити нові якості, важливі для розуміння сутності театральних процесів, явищ та їх можливих напрямів розвитку на основі знання загальних властивостей та закономірностей інформаційних процесів допоміг інформаційний підхід, який створює методологічну базу для дослідження проблем людини і суспільства як цілісних багаторівневих, багатфункціональних інформаційних систем.

Методологія дослідження поєднує як емпіричні (опис, бесіди, інтерв'ю, біографічний метод), так і теоретичні загальнонаукові методи, до яких відносимо такі поняття, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення, пояснення,

класифікація тощо. Провідним в стратегії дослідження театральних постановок, в яких так чи інакше цитується творчість Марії Примаченко, став комплексний підхід, який поєднав у собі історичний метод та метод реконструкції елементів кожного окремого сценічного твору, що дало змогу встановити зв'язок та послідовність між низкою вистав та їх відтворенням мистецьких тенденцій в певному часопросторі. Шляхом порівняльного методу було виявлено спільні, однакові та відмінні особливості кожного досліджуваного твору. Спрямований на відокремлення структурних елементів і визначення їх ролі в системі структурно-функціональний підхід надав можливість провести критичний аналіз джерел за принципом історизму та узагальнень. У визначенні термінів «театр анімації», «мультиплікація», «stop-motion анімація» ми спиралися на методи термінологічного аналізу та операціоналізації понять, які дозволили дослідити історичний контекст даних термінів та понять, які вони позначають, розробити та уточнити їх зміст, встановити взаємозв'язок та їх місце в теорії сценічного мистецтва та мультиплікації, що являє собою базу дослідження.

Методологічні принципи дослідження також базуються на діяхронічному, синхронічному, порівняльно-історичному, історико-генетичному підходах. Використання діяхронічного підходу зумовило викладення фактів та подій розвитку театального процесу, розглянутих в дослідженні, в хронологічній послідовності. Синхронічний метод, який виключає звернення до історичної перспективи, дозволив розглянути постановки, в яких з'являються ремінісценції творчості Марії Примаченко, з різних точок зору. Завдяки історико-порівняльному методу ми змогли визначити ряд ознак схожості та відмінності об'єктів дослідження та провести паралелі у просторі та часі.

Характеристика творчості народної мисткині, її становлення як художниці, а також історичний контекст постановок, в яких наявні елементи її творчості, був виконаний завдяки історично-генетичному та історико-типологічному методам, де схожість є результатом закономірностей, притаманних самим об'єктам, і порівняння, де схожість є наслідком взаємовпливу явищ. Проектування життєвого та творчого шляху Марії Примаченко, її родини, колег, сучасників та

послідовників було можливо з використанням біографічного методу, який дозволяє вивчити особистість у процесі її розвитку. У дослідженні широко використовуються модифікації методу вивчення результатів діяльності – особистих документів, аналіз документальних фільмів, фотокарток, біографії, спогадів, а також офіційних матеріалів – інтернет-публікацій, відеозаписів, записів інтерв'ю. Емпіричні методи дослідження, такі як бесіди та інтерв'ю з акторами, режисерами та театральними художниками, були використані для більш детального збору інформації та уточнення фактів про постановки та роботу над ними. До аналізу широко залучались дані історії, театрознавства, літературознавства, психології тощо. У процесі дослідження в науковий обіг введені нові архівні матеріали.

Отже, огляд літератури унаочнив, що у доступному режимі знаходяться джерела, що розкривають творчий шлях видатної української художниці, представниці «наївного» мистецтва, Марії Примаченко, художню спадщину мисткині та дають аналіз її картин, ілюстрацій у постановках театральних режисерів. Натомість, обмежена кількість матеріалів з приводу втілення художніх образів з картин художниці засобами театру, зокрема театром анімації, значно ускладнила дослідницьку роботу та змусила спиратися на небагаточисельні рецензії, фотокартки та відеоматеріали постановок. Методологія роботи, основу якої склав системний підхід, дала змогу поєднати емпіричні та теоретичні загальнонаукові методи.

РОЗДІЛ 2. ТВОРЧІСТЬ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО У ВІЗУАЛЬНИХ МИСТЕЦТВАХ, КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ ТА ТЕАТРІ

2.1. Образно-стилістичні мотиви картин художниці в мультиплікації, стріт-арті та креативних індустріях

Досить активно до образів з картин народної художниці зверталися свого часу професійні мультиплікатори. Одне із перших звернень – короткометражний мультиплікаційний фільм «Музичні картинки» (1968 р.) української аніматорки та режисерки Ніни Василенко, однієї із засновниць Творчого об'єднання художньої мультиплікації. Цей твір мистецтва ознаменував відродження українського мальованого фільму.

«Музичні картинки» – це мультиплікаційна імпровізація на музику «Дитячих п'єс» Анатолія Коломійця за мотивами збірки українських народних дитячих пісень видатного композитора Левка Ревуцького «Сонечко». У трьох новелах «Неслухняний», «Хвалькувата», «Чудовисько» оживають персонажі навіяні музичними образами і творчістю народних митців України.

Перша новела розповідає глядачеві про маленького допитливого і зовсім неслухняного козлика, який тікає від мами. Бігаючи за комахою, він натрапляє на великого і страшного жука-рогача. Козлик лякається, тікає, плутається у кущі, падає, скочується з пагорба і, засмучений, сідає на березі річки. Небо затягують химерні чорні хмари, ніби відображення внутрішнього стану головного персонажу. Від дощових крапель із землі проростають квіти, що трохи звеселяє козлика. Тим часом на інший берег річки приходить його мама і кличе свого малюка до себе. Із квітів, що проросли після дощу, формується веселка, яка стає для маленького козлика місточком. Він проходить через місток і, нарешті, возз'єднується зі своєю мамою.

Друга музична картинка показує нам хвалькувату пташку. Заворожена красою метелика, головна героїня вирішує прикрасити себе. У хвіст вона встромляє різнокольорові квіти та листочки, із ягід робить намисто. Цікаво, що після здивованої реакції інших пташок на її вбрання, у хвалькуватої пташки

навіть колір оперення змінюється з ніжного блакитного на яскраво помаранчевий. Але, як у багатьох випадках, зухвалість не приводить до чогось хорошого. Пташці стає важко літати з таким тягарем і вона приземляється на землю, щоб відпочити. У цей момент прилітає метелик, сідає спочатку на квітку в хвості, а потім на голову пташці. Героїня музичної картинки починає сприймати метелика частиною її нового образу. Аж тут метелик починає відлітати. У погоні за ним хвалькувата пташка падає, чіпляється за квіти, втрачає всі прикраси і знову стає блакитною. Закінчується музична новела сміхом інших пташок над головною героїнею.

Якщо в перших двох музичних картинках ми бачимо флору та фауну, за стилістикою схожих на твори Примаченко, то у новелі «Чудовисько» з'являється відомий страшний персонаж з картини мисткині «Чорний звір» (1936 р.). Цей хижий велетень ходить довкола і вивергає полум'я. На його шляху встає сміливий білий кінь, який намагається зупинити чудовисько. Кінь тікає від чудовиська, щоб зібрати своїх побратимів і подужати чорного звіра. Чудовисько намагається розібратися зі стадом коней за допомогою полум'я, але коні не здаються. Вони доводять звіра до смерті, бігаючи довкола нього. У фіналі ми спостерігаємо «переможний» танець стада коней.

Художник Юрій Скирда, натхненний народними орнаментами та живописом Марії Примаченко, казковістю та фольклорними мотивами музики, досягає в мультиплікаційному фільмі досконалої єдності звуко-зорових образів. Фільм отримав диплом на кінофестивалі «Прометей-69» у Києві «за цікаве використання мотивів українського народного мистецтва в образотворчому і музичному вирішенні» [75].

У 1990-х роках образи з картин Марії Примаченко могли побачити найменші глядачі телепрограми «Вечірня казка». У фінальній заставці телепрограми з'являється персонаж з картини «Синій бик» (1947 р.). На початку заставки ми спостерігаємо перехід між кадрами, на яких зображені квіти, намальовані в стилі Примаченко. Далі в кадрі з'являється блакитне небо з хмаринками та сонцем. Сонце починає опускатися вниз і стає частиною хвоста

бичка, який дрімав на пагорбі. Бик прокидається і починає скакати по небу. Кадр змінюється, з'являється гілка з квітами, потім на очах у глядачів малюється примаченківська пташка, яка засинає (такий прийом повторюється і з наступними двома персонажами). Наступні дві тварини, до яких «прибігає» бик – котик та щука. Ці два персонажі не є створіннями народної мисткині, але із загального стилістичного вирішення вони «не випадають».

Як тільки заснули тварини, денне небо змінюється на нічне, а роги бика, які зображені у формі місяця, починають світитися. Знову бачимо квіткові мотиви, по центру з'являється віконце, в якому гасне світло. Потім бачимо немовля в люльці, якого колихають два коти. Закінчується ця анімаційна заставка тим, що бик перетворюється на сузір'я, а його роги – на місяць. Загалом, атмосфера цього мультиплікаційного короткометражного фільму дуже медитативна, адже в ньому немає жодного різкого переходу, або якоїсь різкої дії, а чарівний голос народної артистки України Ольги Басистюк-Гаптар діє на глядачів як заспокійливе, або навіть снодійне. На жаль, про враження, яке справляла ця заставка на дітей, я можу тільки пофантазувати, адже тоді, коли виходила телепередача «Вечірня казка», мене ще не було на світі, але коментарі до опублікованої в соціальних мережах «Колискової» можуть внести деяку ясність. Більша частина глядачів залишали теплі коментарі про те, як з нетерпінням вони ввечері чекали початку саме цієї колискової і як би вони були раді і зараз засинати під цю анімаційну заставку [4].

Не можу оминати у своєму дослідженні і досить молодий проєкт від Ukranima.ua – першого ліцензованого онлайн каталогу української анімації на платформі Ютуб Відео, де зібрана повна колекція мультфільмів студії «Київнаукфільм» і «Укранімафільм» починаючи з 1961 року. У 2021 році, за підтримки УКФ, Ukranima.ua зняли першу серію мультсеріалу «Дивосвіт», головним героєм якого є підліток Левик – образ з картини «Звір гуляє», який намагається відповідати на непрості етичні питання: що є запорукою дружби, якою важливою є повага до інших, до чого може призвести пихатість тощо. Кожна серія буде присвячена окремій темі, щоб допомогти цільовій аудиторії,

юним глядачам, які тільки вчаться входити в соціальне життя, зорієнтуватися у складних ситуаціях. Мультсеріал буде починатися із заставки, на якій присутній сам Левик. Ця заставка – анімаційна версія всесвітньо відомого лева, що ричить, від студії Metro Goldwyn Mayer.

У картинах Марії Примаченко дуже багато життя і радості, що так намагалися передати в своєму творчому проєкті художник-постановник Едуард Кіріч та Михайло Тітов – аніматор «Дивосвіту». Вони прагнули максимально зберегти стиль народної художниці, тому «деякі персонажі майже повністю відтворюють свій оригінальний художній образ з картин. Є й такі, що зазнали певних змін. Для повного розкриття сюжету створили й нових персонажів. Але всі вони намальовані в одному стилі» [14], – говорить режисерка мультсеріалу Марина Медвідь. Особисто я більш ніж впевнена, що діти високо оцінять цей мультсеріал, адже як казав український журналіст Роман Вінтонів, відомий під псевдонімом Майкл Щур: «“Дивосвіт” – не той нудний мультік, який можна увімкнути, щоб приспати дітей. Цей захочуть передивлятися. І не через тупий нав'язливий мотив, як у російському “Маша и Медведь”. А через те, що кожен кадр можна ставити на паузу й роздивлятися. Одвічні питання порушують яскраво, іронічно та з репом. І дітям не потрібно пояснювати, чого персонажі такі чудернацькі» [63].

Звичайно, до творчості народної художниці звертаються не тільки професійні мультиплікатори, а й аматори. Так у 2017 році Краматорська школа мистецтв №3 провела серед учнів мистецьких шкіл Конкурс відеороликів «З любов'ю до рідного краю – 2017», в якому була номінація під назвою «Марія Примаченко і я». Особливої уваги заслуговують роботи дітей, які посіли 1 та 2 місця – короткометражні мультфільми у техніці stop-motion анімації «Казковий світ Марії Примаченко» та «Таємниця мотанки». Цікаво, що в цих роботах ми вперше, з усіх вище проаналізованих творів, бачимо не тільки образи з картин, а й постать самої художниці.

У першому мультфільмі Марія постає у ролі казкарки, яка малює та «розповідає» через свої твори фантастичні історії про небувалих звірів. У цій

роботі Марія особисто взаємодіє зі створеними персонажами – до неї в хату приходять звірі, прилітають птахи. Ведмідь грає на сопілці, пташки танцюють, а Примаченко сидить, спостерігає за всім і пританцьовує, сидячи на лаві [49].

У мультфільмі Тетяни Войтюк та учнів гімназії міста Добропілля, «Таємниця мотанки», розповідається казка про духа на ім'я Мотанка, який посланий Богом для захисту Землі від злих демонів. Одного разу божество – сонце з картини «Наша Армія, наші хранителі» (1978 р.) – непомітно для Мотанки, спускається на Землю, щоб перевірити як справляється його посланниця. Божество бачить, що Мотанка все робить чудово, адже люди живуть в мирі та злагоді. За це, божество перетворює Мотанку на звичайну українську дівчину – Марію Примаченко, аби вона могла продовжувати свою місію, спілкуючись наживо з людьми, навчаючи їх любити життя і дарувати світу добро і щастя. Ця історія розкриває життєву позицію художниці – «А я все думаю, ночами не сплю, щоб ще зробити людям на радість, на щастя, щоб вони, як квіти, цвіли на всій землі» [50].

У грудні 2022 року вихованці британської незалежної школи Faraday School зробили мультфільм про Марію Примаченко. Красива, яскрава історія про дружбу та фантастичних звірів зворушує, викликає посмішку та співчуття самій Марії. Сюжет мультфільму розповідає нам про те, як Марія малює на стіні хати доброго лева. Цей лев оживає і пропонує дівчині сісти на його спину і відправитися за пригодами. Першим вони бачать млин, який крутиться занадто швидко. Причиною швидкого потоку річки є ще один лев, який плакав, бо загубив свого друга, лева з квітами на тілі. Головна героїня вирушає до синього слона, щоб дізнатися, чи чув він щось про лева з квітами на тілі. Слон, який чує все на світі, розповідає про дракона, який живе в лісі і колекціонує квіти. Марія з левом поспішають до дракона і дізнаються, що раніше він був хлопчиком з трьома головами. Одного дня три голови дуже сильно сперечалися, їхня мама втомила від галасу і у неї розболілася голова. За це вона проклала дитину і перетворила на дракона. Тепер хлопчик шукає квітку, яка позбавить маму головного болю. Добрий лев знаходить для дракона квітку, дракон в той час

перетворюється на хлопчика, два друга лева знову разом, а млин крутиться в нормальному темпі.

Стилістика мультфільму ґрунтується на малюнках дітей, які оживають в техніці stop-motion анімації, що створює місточок між творчістю дітей і творчістю відомої художниці. У супровідному листі до мультфільму, який учні написали фонду Марії Примаченко, автори висловлюють підтримку дітям України і бажають кожній дитині вже незабаром творити на повну, навчатися без страху й без війни [72].

Кольорова гама картин народної художниці асоціюється із мальовничим цвітінням квітів і тому не випадково це приваблює і надихає флористів на створення власних шедеврів. Так, у серпні 2021 р. на Співочому полі (м. Київ), була проведена виставка квітів «У Всесвіті Марії Примаченко», присвячена 30-річчю Незалежності України. Для створення 10 тематичних об'ємних квіткових інсталяцій було висаджено майже 300 тисяч рослин однорічників, серед яких бегонії, колеуси, петунії та інші. Деякі фігури сягали чотирьох метрів у висоту. У квіткових композиціях здебільшого були поєднані декілька творів майстрині, героями виставки стали фантастичні персонажі картин «Ведмеді на пасіці», «Поліський нирьок», «Молодий левик», «Дракон», «Болотяний звір», «Синій бик», «Бичок-третячок», «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира», «Якби Ной умів малювати» та інші роботи художниці, – йдеться у повідомленні «Київзеленбуду» [13].

Організатор виставки Денис Погорілко вибір творчості Примаченко як матеріалу для натхнення прокоментував наступним чином: «Нам важливо було не просто підготувати цікавий проєкт, але і зробити свій внесок в популяризацію українського мистецтва. Вибираючи тему для виставки, ми перебрали безліч варіантів – наша країна може похвалитися багатством національних символів і творчих людей. Але знаковим представником народної творчості була і залишається Марія Примаченко, тому свої композиції ми створювали надихаючись її роботами» [13].

Марія почала створювати фантастичні світи, розмалювавши власну оселю. Згодом вона популяризувала своє мистецтво, розфарбовуючи стіни та печі сусідських будинків. А одного разу вона «заробила» для родини порося, оформивши стіни будівлі, де проходило весілля. Тому і не дивно, що дивовижні звірі та рослини художниці так органічно виглядають і в урбаністичному ландшафті.

«Ми довго думали, що саме зобразити. Зараз всі якось вдарилися у сучасне мистецтво, а ми обрали більш народний стиль», – поділився Юрій Карась [7], керівник проєкту Magic art group. Разом із групою художників міста Луцьк, у 2019 році, впродовж чотирьох місяців абсолютно безкоштовної роботи, він створював мурал на стіні біля Луцької міської ради, присвячений 110-річчю з дня народження Марії Примаченко. За площею мурал сягає 130 квадратних метрів. Настінні малюнки прикрашають не тільки звірі та рослини художниці, а й персонажі з сюжетних картин (молода пара, яка їде верхом на коні). Творці муралу висловлювали сподівання, що стіна з казковими звірами та птахами стане ще одним об'єктом у місті, який буде привертати увагу туристів і знайомити їх ближче з творчістю народної мисткині.

На початку повномасштабного вторгнення в Україну збройних сил російської федерації та після руйнування рашистами Історико-краєзнавчого музею в Іванкові, аби підтримати колег, керівництво Світловодського міського краєзнавчого музею (Кіровоградська область) ініціювало розпис паркана навколо території своєї будівлі. Майстрами, що розписали огорожу, стала невеличка компанія дітей. Так територію навколо музею прикрасили небувалі лев, лелеки та квіти.

У березні 2023 року, за ініціативи творчої майстерні «Фарбований лис», звірі Примаченко почали «оселятися» на фасадах корпусів київських будівель ОХМАТДИТу. Загалом автори, разом із Фондом родини Марії Примаченко, планують створити серію стінописів. Першим запланованим муралом вже оздобили корпус №15. Тепер він розписаний картиною «кольору яскравого літнього неба, якою гуляє чарівний жовтий тапір» [34]. Наступним на черзі буде

мурал-триптих на корпусі №16. Про це повідомляє The Village Україна. У самому ОХМАТДИТі відзначають, що «мурали стануть інструментом для арт-терапевтичних практик, а також допоможуть змінити уявлення про дитячу лікарню як про “обитель туги й тривоги”» [34]. Наступним етапом кампанії буде запуск фандрейзингу на будівництво багатофункціональної мистецької резиденції й музею Марії Примаченко в рідному селищі художниці – Болотня.

Ці варіанти застосування образів з творів Примаченко є традиційними. Тепер розглянемо більш сучасні та не схожі на попередні стінописи, художні твори з українських міських парканів і стін.

У 2018 році, на виході із залізничного вокзалу «Південний» у місті Києві, був створений Арт-майданчик, присвячений творчості художниці. Окрім об'ємних візуалізацій картин «Молодий левик», «Бичок-третячок» та «Кінь зі скрипкою», задню стіну між двома закладами харчування та супермаркетом прикрашає велетенський мурал. Тут персонажі з картин мисткині дещо перемальовані на «сучасний лад», тож, в композиції з доданими художниками елементами, настінний твір особисто мене наштотхує на таке його прочитання: фантастичні звірі Марії Примаченко забрели в навіяні фантасмагорічними сновидіннями картини Сальвадора Далі.

Іншим прикладом вдалого поєднання і відображення на міських стінах двох різних напрямів образотворчого мистецтва є мурал в місті Світловодськ Кіровоградської області (створений у травні 2022 року). Цей настінний твір образотворчого мистецтва створювався разом із центром дитячої творчості. Він являє собою поєднання наївного стилю Марії Примаченко та сюрреалістичних мотивів Пабло Пікассо. Варто зазначити, що відомий художник, побачивши на виставці в Парижі роботи нашої мисткині, був зачарований її роботами.

У 2020 році на стінах Державної художньої середньої школи імені Т. Г. Шевченка в м. Києві з'явився унікальний мурал. Цей настінний витвір мистецтва є заключним етапом благодійного художнього проєкту «Малюю як да Вінчі» від UWCF. Проєкт розпочався 1 лютого в рамках експо-дня «Да Вінчі: інший ракурс». 90 учнів художньої школи змагались у конкурсі «Малюю як да

Вічні», щоб мати змогу стати автором ескізу інтерактивного муралу на стіні власного навчального закладу. Дітей поділили на три групи, далі, методом жеребкування, кожна група отримала картину-референс – «Вітрувіанська людина», «Джоконда» або «Дама з горностаєм». Учасники отримали завдання – за три години створити власну інтерпретацію отриманої картини у будь-якій тематиці, стилістиці, жанрі – найголовніше, щоб вгадувалася картина, яку надавали за основу. Переможницею конкурсу стала учениця Ольга Клименко. Саме її робота за мотивами творчості Марії Примаченко стала ескізом для майбутнього муралу. Далі за справу та втілення художнього задуму дівчини взявся художник-мураліст Володимир Пастушак, керівник PastART studio. Тож чим саме унікальний цей мурал? Цей стінопис може «ожити» за допомогою AR-технологій (англ. augmented reality – доповненої реальності). Щоб побачити «живу картину», необхідно 1. завантажити через Google play або App Store додаток SIMO AR; 2. відкрити додаток та навести камеру смартфона на мурал. Оживили мурал студія анімації PAUSE TO PLAY та Компанія YASKRAVO [51].

Ідею «оживити» фантастичних звірів Марії Примаченко підхватили і творці застосунку «Київ Цифровий». Так з 2023 року по Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка, що в місті Києві, можна «прогулятися» з крилатим конем, диво-птахом та рожевим левом із синьою гривною. Щоб провести час разом із примаченківськими створіннями, треба відсканувати QR-коди із табличок через вищезгаданий додаток «Київ Цифровий». Це дає змогу будь-якому перехожому познайомитися з часткою творчості видатної мисткині.

По суті, творчість видатної українки оточує нас скрізь: на вулицях міст, у кафе, в створених ювелірних прикрасах, на домашньому одязі, у татуюваннях на тілі тощо, то з'являючись, то зникаючи з нашого поля зору.

До цитування картин Марії Примаченко звертаються і митці перформативного мистецтва. Так, у 2023 році «Голубка миру» та квіти Марії Примаченко з'явилися під час відкриття великого фіналу Євробачення – вона «відокремила» від, уквітчаного квітами Марії, вагону метро і пролетіла над солістом українського гурту Kalush Orchestra. Це був епізод з перформансу

«Voices of a generation» (пер. з англ. – Голоси поколінь). До речі, в знак солідарності з нашою країною, окремий фортепіанний уривок в цьому кліпі зіграла принцеса Уельська Кейт Міддлтон [8].

У 2022 році, у місті Тімішоара (Румунія) було продемонстровано потужний урбаністичний витвір мистецтва – відео маппінг «Sensitive content», який створив мистецький гурт Les Ateliers. Відео маппінг або проєкційне відображення (Video mapping and spatial augmented reality) – можливість трансформувати об'єкти та простір приміщень з будь-якими геометричними особливостями на поверхню для відображення відеопроєкцій. Показ «Sensitive content» відбувся на фасаді національного оперного театру. Відео-перформанс представляє собою поєднання «оживлених» персонажів з картин Примаченко та болісної дійсності українців – фото- та відеофрагментів зруйнованих міст України, аудіозвернень від жителів нашої країни.

Перші хвилини відео маппінгу постають перед глядачами яскравими та радісними, а музичний супровід відображає велич українського народу. Спочатку з'являються яскраві примаченківські соняхи, вслід за ними – українки та українці, вбрані художницею в народний одяг. Наступними ми бачимо жовті квіти на блакитному тлі та українську жінку з паляницею в руках з картини «Дарую українську паляницю всім людям на землі» (1982 р.). Наступний кадр – «дерево життя», на якому звили гніздо лелеки. Далі на стінах оперного театру оживають вправні українські жінки з декількох картин Марії Примаченко, які займаються домашніми справами: хто набирає воду, хто щось в ступі мелить, хто чоловіка зустрічає. Та раптом веселість відеоряду перериває хижий химерний звір із зміями по всьому тілу – «Атомна війна – будь проклята вона! Щоб Люди Не Знали І Горя Не Мали!» (1989 р.). За ним з'являється триголовий змії (дракон), з яким відчайдушно бореться мужній український козак. Знову хижі звірі з'являються один за одним, вивергаючи зі своїх щелеп вогнені язики (карини «Атомна війна, будь проклята вона!» (1978 р.), «Загроза війни» (1986 р.)). Паралельно із персонажами народної мисткині, ми чуємо бачимо фрагмент першого звернення президента України – Володимира Зеленського.

Багато вогню, іскри та вибухи; українські військові; фото та фрагменти з інтерв'ю постраждалих українських родин; батько цілує новонароджену в бункері дитину; пожежники та рятувальники на фоні понівечених від вибухів будинків; слова української дівчини: «Я хочу, щоб війна скінчилася, щоб ми всі жили в мирі, в ладу»... І знову яскраві, барвисті, сповнені теплом та любов'ю, соняхи Марії Примаченко, грає сопілка і звучить аудіокоментар «Я люблю свою армію, своїх людей і я вірю, що ми переможемо!». З'являється Голубка Миру з картини «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира» (1982 р.) і фасад оперного театру «розфарбовується» синьо-жовтим кольором [54].

Цей перформанс показує нам як вправно Марія Примаченко могла показати доленосні моменти із життя свого народу, наскільки творчість Марії Оксентіївни була, є і буде актуальною для українців. «Для нас це можливість виказати свою солідарність з Україною та українцями, які виборюють своє право на незалежність. А також підтримати українську громаду біженців у Тімішоарі», – розповіли художники представникам Фондації родини Марії Примаченко [54].

Сповнена безмежною любов'ю до українців творчість Марії Примаченко відображає усі фрагменти генетичного коду нашої нації. Місію популяризації та впровадження творчості української художниці в маси активно беруть на себе й інші представники креативної індустрії – дизайнери одягу, майстрині-вишивальниці та швеї, майстри з виготовлення коштовних прикрас, тату-майстри та інші.

Наприклад, українська дизайнерка Альона Пікуль створила колекцію одягу, основу в більшій мірі не на персонажах з картин художниці, а на самих назвах до витворів мистецтва. Таким чином, дизайнерський одяг більше схожий, як на мене, на аркуші паперу, які викликають бажання розгледіти та прочитати кожний напис до картини.

Цікавим для розгляду може бути сам процес зйомки цієї колекції. Для онлайн журналу фотограф Денис Маноха так прокоментував ті підії: «Концепція цієї зйомки виникла дуже органічно, вона – результат дослідження біографії і творчості Марії Примаченко. Ми розбили зйомку на три частини: Марія

Примаченко як художниця, Марія як людина і тло, на якому вона існувала... В деяких кадрах ми вирішили показати радянську монументальну архітектуру, тому що монументалізм, пафосна величність культивувалися в той час, коли жила і творила Марія, і це те, що було таким... найбільш провладним і домінантним у мистецтві й архітектурі того часу. Тому творчість Марії, яка створювала фантастичні, надзвичайно кольорові, місцями фантасмагоричні, але в той же час дуже зрозумілі і природні світи, виглядає дуже цікаво саме на такому тлі» [77]. Амбасадором цієї колекції стала праонuka видатної художниці – Анастасія Примаченко. Її образи навмисне зробили в етнічному стилі. Таким чином світлина показували Марію Примаченко як просту людину.

А от польський бренд одягу Medicine у своїй колекції одягу, присвяченій видатній українській художниці, використав образи з картин Марії таким чином, що яскраві сорочки, футболки, шорти та, навіть, шкарпетки, стали справжніми маленькими витворами мистецтва, які поєднують в собі українське народне мистецтво та сучасний погляд на стиль одягу.

Поштовхом для створення обох колекцій стала повномасштабне вторгнення російської армії на територію України, а також – знищення Іванківського історико-краєзнавчого музею, в якому зберігалися роботи видатної української художниці ХХ століття.

Виходячи з вищенаписаного, можна сміливо стверджувати, що творчість Марії Примаченко є джерелом натхнення не тільки для українських митців, але й для закордонних, і, безумовно, дуже важливою є спільна позиція майстрів креативних індустрій – познайомити якомога більше людей всього світу з видатною українською постаттю – народною художницею Марією Примаченко.

2.2. Мотиви життя та творчості Марії Примаченко у театральних постановках

Образи небувалих рослин та тварин Марії Примаченко часто виникають в постановках українських театрів. Творчістю видатної художниці надихалася свого часу Наталія Денисова, головна художниця Харківського державного

академічного театру ляльок імені В. А. Афанасьєва. У виставі режисерки Оксани Дмитрієви «Майська ніч» (2009 р.) з'являються різні персонажі, інспіровані картинами Примаченко: півень, бик, пташки та люди. Творчість мисткині відчутна і у вирішенні костюмів акторів. Під час інтерв'ю сценографка вистави коментує: «Примаченко – одна із художниць, яка провокує думку, провокує на творчість. Особливо надихає її здатність персоніфікувати поняття – коли, наприклад, війна здобуває образ тварини» [16].

Оксана Дмитрієва, режисерка вистави, в інтерв'ю так розповідала про сценічний задум: «Дійсно ми з художницею Наталією Денисовою надихалися роботами Марії Примаченко. Мабуть, у виставі не існує точних копій робіт або цитат. Нам цікаво було, уявити: а як би це намалювала Марія Примаченко. Це скоріш діалог з художницею. Є такий вислів «вірші, які ти пам'ятаєш напам'ять – твої вірші». Те що любиш, те що дивує і надихає – стає частиною власної картини світу. Саме хотілось, щоб у виставі з'являлись чудернацьки, фантастичні звіри.

Ніч – синій бик. Ранок – червоний півень. Чудернацькі люди. Особлива пластика ляльок. Колір вистави...”

- *Чи є у грі акторів, у музичному супроводі, у темпоритмі вистави щось від образів Примаченко?*

«Що стосується другого питання... Я не ставила собі задачі відтворювати образи великої художниці у виставі... Скоріше так збиралась вистава, як визнання в любові і зачарованість неймовірною українською культурою, фольклором. Саме тому – Марія Примаченко» [17].

У виставі Сергія Брижана для Львівського академічного обласного театру ляльок «Садок вишневий» (2014) за поезією Тараса Григоровича Шевченка, з'являється образ бика (з картини «Синій бик» 1947 р.), роги якого спочатку стають колискою для маленького Івана – персонажа з поезії Шевченка «Сон (На панщині пшеницю жала)». Згодом, під рядки

*«Орися ж ти, моя ниво,
Долом та горою!»*

*Та засійся, чорна ниво,
 Волею ясною!
 Оріся ж ти, розвернися,
 Полею розстелися!
 Та посійся добрим житом,
 Долею полийся!»*

із поезії «Не нарікаю я на Бога», перед глядачем з'являється вся голова бика, який є символом родючої землі і достатку. Ця сцена, до речі, нагадує фрагмент із фінальної заставки «Вечірньої казки», де роги бика стають то місяцем, то знову рогами. Але, на відміну від мультиплікаторів «Вечірньої казки», художниця вистави Інесса Кульчицька створює монохромного білого бика, як і всі інші декорації та ляльки вистави, завдяки чому він сприймається як спогад, або привид минулого.

«Вистава “Садок вишневий” – це яскравий зразок високохудожнього театру анімації. Тут немає звичних сценок, розіграних між персонажами. Натомість уся вистава є цілісним візуально-пластичним дійством, яке занурює глядача в естетичний світ поезії Тараса Шевченка. Творчість Кобзаря оживає на сцені у формі чистих художніх емоцій, як мистецька стихія Весни, яка не залишає байдужим ні дитину, ні дорослого», – написано на сайті театру [57].

У виставі також гармонійно використовується піщана анімація, що являє собою внутрішні переживання головного героя, його спогади, його світосприйняття. Також піщана анімація використовується для визначення місця дії. Так, наприклад, піском малюється очерет, качки та водяна гладь, і вже через декілька секунд з'являється лялька, що пливе на човні; або ж на столі для піщаної анімації з'являються хвилясті лінії, що символізують жнива і от, на фоні проекції піщаної анімації, по намальованих жнивах, стрибають коні. Я вважаю, що цю піщану анімацію можна віднести до наївного мистецтва, що теж якоюсь мірою перегукується з творчістю Марії Примаченко – примітивно намальовані хатки, звірі, могили, тощо.

У 2015 році на сцені Львівського драматичного театру імені Лесі Українки відбулася прем'єра вистави «Баба Пріся» за п'єсою Павла Ар'є «На початку та наприкінці часів...» (режисер – Олексій Кравчук). У драмі йдеться про сім'ю, що мешкає у Чорнобильській зоні відчуження. Головною у родині є баба Пріся – героїня, що товаришує з русалками, під'їдає галюциногенні гриби і якось у війну зарізала дванадцятьох німців. Тематика вистави дуже близька до творчості Марії Примаченко. Рідне село мисткині Болотня знаходиться приблизно за 50 км до м. Чорнобиль. Тієї трагічної ночі – 26 квітня 1986-го року – мисткині наснився дивний химерний птах: страшний крилатий цап. Вона зрозуміла, що щось жахливе відбувається, але не знала, де. Слово Марії Оксентіївни було законом, тому, незважаючи на небезпеку, вона, разом із родиною, сином та невісткою, не покинули рідного селища. Натомість художниця почала створювати новий цикл картин, присвячений трагедії на ЧАЕС (наприклад, картина «Старий дід пас корову біля четвертого блоку і надів на коровку капронові мішки, щоб не захворіла. А вона травичку кушає і діда не слухає» (1987)). Між Бабою Прісею та Примаченко можна провести ще одну паралель: баба Пріся, як сказано вище, водиться з русалками, як Марія – зі своїми фантастичними істотами.

Лариса Горболіс, у статті «“На початку і наприкінці часів” Павла Ар'є: інтермедіальний аспект осмислення», так коментує постановку Олексія Кравчука: «Режисерське бачення твору відкриває нові грані інтерпретації проблеми, образів – інколи несподівані, як у випадку з виконавцем головної ролі (головну роль виконує лауреат Національної премії ім. Т. Шевченка, заслужений артист України Олег Стефан) <..> У відеосупроводі вистави художник Олексій Хорошко знайшов дуже виразний «перший кадр»: проекцію телевізійної текстової таблиці, яка візуалізується під психоделічні звуки радіаційного детектора. Нею ніби зовні закрита сцена. Призначення налаштувальної телевізійної таблиці, як відомо, – налагодити колір, звук, довжину, висоту зображуваного. Використання такої таблиці у виставі Львівського драматичного театру імені Лесі Українки має налаштувати кожного глядача на сприйняття текстової і підтекстової площини вистави на проблемно-тематичному,

образотворчому, сюжетно-композиційному та інших рівнях, тобто «навести різкість» на героїв, зробити правильний підхід до прочитання образів...» [9].

У проекціях з'являються і майстерно залучені до сценічної версії ремінісценції картин народної художниці, такі як «Атомна війна, будь проклята вона!» (1987). У виставі хижі примаченківські звірі, на мою думку, є втіленням чорнобильської трагедії, її сутності – химерні, дивні тварини із зеленими зміями замість язиків та хвостів і з атомними бомбами замість слин, що капають із роззявлених пащ.

У виставі Львівського академічного театру естрадних мініатюр «І люди, і ляльки» «Скинія золотая» (2016), режисера Романа Козака, до Марії з Ісусом у вертепній скрині приходять поклонитися яскраві баранці, бичок та кінь. Інші персонажі вертепної дії – царі, волхви, янголи, Ірод та його воїни, смерть і чорт – за своєю колористикою теж нагадують персонажів картин народної художниці. Самі ляльки пласкі, мають рухомі частини, керуються вони зверху. Така система ляльок диктує акторам-аніматорам і спосіб оживлення анімаційних об'єктів: персонажі вертепу рухаються тільки вправо-вліво. На тлі сірої вертепної скрині і за допомогою світла, яке вмонтовано в сам вертеп, ляльки стають ще більш яскравими, за рахунок чого вистава починає сприйматися як мультиплікаційний фільм, в якому оживають персонажі з картин Примаченко. Сценографія «Скинії золотой», яку зробила Ельвіра Босович, у 2017 році була відзначена премією «UNIMA – УКРАЇНА» [74].

У 2017 році Естрадний театр «Шарж», що був створений у 2012 році на базі студентської групи Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, випустив естрадно-публіцистичну виставу «Райська земля» (режисерка – Гала Козютинська). Ця вистава – відображення творчого шляху молодой Марії Примаченко, переживання нею життєвих труднощів і реакцій на події в країні.

На сцені – дві вузькі білі ширми, які слугують і екраном для проекцій (відеоряду із кадрами війни та ядерного вибуху; власне – картини Марії Примаченко та «оживші» твори художниці у вигляді мультиплікаційних

фрагментів), і вікнами для визначення місця дії, і частинами тіл фантастичних тварин з уяви молодії Марії, і полотнами для малювання. Режисерка ще на початку вистави вводить в дію таких персонажів, як райські пташки (актори в живому плані в масках пташок, виготовлених з картону), які впродовж всього дійства «перетворюються» на різних людей з оточення молодії мисткині. «Маю зараз, здається, ще краще уявлення стосовно того, що таке ця "райська земля", особливо коли таке пекло навколо відбувається <...> Це була моя дипломна робота в академії, яку ми зрештою показували у різних музеях та різних містах. Там були і чудернацькі звірі, і сні, і пророчі сні, і птахи, що перевтілювались в людей, і війна, Чорнобиль, Рай, знищений людиною, трохи лялькового театру, пісень, багато пташиної мови, і два вікна, перед якими творила Примаченко, які постійно у щось перетворювались <...> Ці птахи дарували Марії Примаченко пір'ячко як дар, творчість... У самому кінці Марія виходила до зали і це пір'ячко дарувала комусь з глядачів», – розповідала в особистій розмові Гала Козютинська [18].

У 2020 році режисер Черкаського академічного театру ляльок, Ярослав Грушецький, поставив виставу «Соловейко темного гаю». Постановка створена за мотивами п'ятнадцяти віршів Тараса Шевченка. Музичний супровід вистави створюють проникливі українські народні пісні, виконані під зворушливу гру сопілки. Каріна Чепурна, художниця вистави, створила анімаційні об'єкти, які апелюють до творчості Марії: будиночки, птахи, квіти та чарівний місяць. На задньому фоні та планшеті сцени для ляльок, є розпис у вигляді дерева. На самому планшеті розташовано багато білих будинків, які з'являються на тлі великих яскравих, явно примаченківських, квітів. У самому вигляді ляльок мало чого від художнього стилю Примаченко, а от одяг дерев'яних ляльок дуже подібний на сюжетні картини художниці, в яких присутні люди [25].

У 2022 році студентка Харківського Національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського Капіталіна Колобова у Празі створила драматичний перформанс «Космічна пам'ять» (за віршами Ліни Костенко, Сергія Жадана та

картинами Марії Примаченко). Ця постановка – рефлексія авторки на початок повномасштабного вторгнення російських військ на територію України.

Глядач наче потрапляє до фантастичного лісу, де мешкають небувалі звірі – актори у масках-обличчях тварин, створених за картинами Примаченко. У руках артистів протягом вистави то з'являються, то зникають й інші елементи з картин мисткині: квіти, очі, зірки, риби, літаки, які у фіналі утворюють щось на кшталт дерева життя – образ з картини Марії Примаченко «Космічна пам'ять» (1977). Сценографію перформансу допомагали створити студенти-сценографи празького університету мистецтв DAMU. Вона могла легко та швидко змінюватися, щоб актори могли з одних елементів створити інші сценічні об'єкти.

Капіталіна Колобова, в особистій розмові, так коментує використання ремінісценції творчості Марії Примаченко: «"Космічна пам'ять" – авторська пластично-лірична феєрія за інсценізацією віршів українських поетів і поетес: Л. Костенко та С. Жадана, побудована на елементах фізично-пластичного тренінгу та стилізована під картини Марії Примаченко...» [19].

Отже, у якості іконографічного матеріалу режисерка обирає картини зі звірячими мотивами. Актори перформансу самостійно, під час постановочного процесу, обирали для себе образи, які згодом будуть втілені у костюмах та масках. «Також подана картина "Космічна пам'ять," яка надихнула мене на сценографічне рішення. На картині змальовано дерево з квітами, на верхівці цього дерева – птах-літак. Так дерево ми можемо сприймати як символ родючості, дерева-життя. А птах може сприйматись водночас і як голуб миру і як мирний літак – як прохання закрити небо над Україною захистити природу та людей», – коментує режисерка. [19].

У виставі постановниця намагалася поєднати в один художній текст поезію та візуальний ряд – образи з картин Марії Примаченко. «У виставі за рахунок колажного поєднання віршів створювалася також своєрідна гра, коли спочатку ми відчуваємо вірші Костенко – як радісні, сповнені надій та благості, а вірші Жадана – про дещо зневірене трагічне сприйняття буття. А потім вони раптово

мінються місцями і ми вже бачимо, як у Жадана вірші набувають ліричності і можливо, навіть, ніжності, а у віршах Костенко звучить непереборна готовність захищати свою землю, природу та людей <...> У якомусь сенсі можна провести лінію від жіночої теми "дитинства", "наїва", "природності" Примаченко до філософського сприйняття природи, наповненого невимовною радістю, вдячністю разом із внутрішнім болем у Костенко, і далі – до чоловічої теми встановлення нових контактів із природою та світом, іноді трагічних, іноді занепадницьких, але все одно сповнених любові у Жадана» [20].

Самі ж дійові особи вистави не просто так представляються акторами фантастичними тваринами. У період війни, через постійний страх за власне життя, життя рідних, через біль, страждання та постійні смерті, перебування у нестерпних умовах, люди часто не можуть впоратися зі своїми раптовими емоціями, «починають жити наче в іншому вимірі, більш інстинктивно» [20], хижо і стають схожими на фантастичних, навіть часом химерних, звірів.

У виставі «Марія Примаченко. Світ чарівний» (2022 р.) Київського академічного театру Українського фольклору «Берегиня» режисерка та авторка п'єси Тетяна Авраменко зробила акцент на аспектах біографії художниці. Ця вистава є першою біографічною постановкою про Марію Примаченко на «великій сцені». Цікавим видається текст п'єси, адже Тетяна Авраменко гармонійно вплела в нього понад 30 назв картин Марії Примаченко. Наприклад, ось так реагує молода Марія на те, що на дворі весело гуляють і співають її однолітки, а вона, через хворобу, не може до них приєднатися: «Та не дуже того танцю і хотілось. В хаті он скільки ще роботи, он і три сукні шити. Бо *(наспівуючи)* льон уже цвіте і сусідова Ярина заміж іде, а подружка *моя мила бригадира полюбила*, то ж перед ним покрасуватись хоче. Та і вчора бачила як біля нашої криничка *Ваня подарував квітку Галі*, то ж теж справа на заручини іде. Робота то звичайно не вовк, до лісу не втече, але ж і чекать не буде»¹.

На сцені одночасно діють дві акторки: Примаченко в похилому віці (заслужена артистка України Надія Буравська), яка сидить ліворуч сцени за

¹ Сірим кольором виділені назви картин Марії Примаченко.

столом, та молода Примаченко (Марина Корогода). Таким чином переплітаються дві часові лінії життя мисткині: Марія Оксентіївна, яка живе спогадами про минулі роки і Марійка, яка насолоджується життям «тут і зараз», ніби заново проживає його.

Як відомо, Марія Примаченко мала свою власну домашню студію, де вчила малювати сільських дітей. На цьому біографічному факті і побудований режисерський хід вистави – діалог із глядачем, який «грає» роль дітей, що приїхали до видатної художниці зі столиці.

На задньому плані сценічної площадки біле полотно, яке слугує екраном для проєкцій. З'являються на цьому екрані і тіньові ляльки, за допомогою яких розкриваються окремі фрагменти спогадів, сновидіння похилої Марії Примаченко, а також фантазії та мрії молодой Марії. Засобами театру тіней режисерка відтворює внутрішній світ художниці: її мрії, почуття та думки, окремі фрагменти спогадів, сновидіння, чудернацьких звірів і птахів, що виринали в голові, а потім знаходили своє втілення на папері. Найбільш щемливий епізод, коли тінь уже загиблого на війні Василя, коханого Марії, намагається через полотно погладити-втішити дівчину, яка заколисує маленького сина в люльці.

У фіналі Примаченко похилого віку закликає дітей йти лягати спати. Десь з-за вікна чути нявкання кота, до якого починає прямувати художниця. У цей час, ніби таке відбувається кожного вечора, зусібіч до жінки виходять її фантастичні істоти і ластяться до неї. Ці фантастичні істоти – артисти балету, які виходять з величезними масками-головами звірів (відтворених з картин художниці). Такий фінал додає дійству ще більшої казковості і символізує, як на мене, гармонію мисткині зі своїми фантастичними створіннями [15].

Виходячи із дослідження ремінісценцій творчості Марії Примаченко, можна впевнено стверджувати, що її вплив на сучасне мистецтво є глибоким, завжди актуальним і універсальним. Неповторний стиль та особлива мова образів художниці стають мистецькою платформою для взаємодії між різними культурами та епохами. Сюжети її картин, написаних про людей і для людей,

відображають різні життєві ситуації людства, тому вони є універсальними для театральних постановок. Саме через цю універсальність та життєствердність образів Марії Примаченко, її творчість стає цікавою базою для театральних постановок.

Сучасні митці України та світу, звертаючись до творчості Примаченко, розширюють межі художнього вираження та взаємодії з глядачем. Вони намагаються не лише відтворити її образи, але й привносять власний погляд та інтерпретацію, надаючи сучасного звучання творчості народної художниці.

Наостанок хотілося б процитувати авторів статті «Квіти людського серця» (1966), Миколи Шудря та Олександра Члека: «Примаченко глибоко вросла корінням в українську народну традицію і – більше того – в своїх працях піднялася на той щабель, коли людина, звична сприймати мистецтво і кохатися в ньому, може бути по-справжньому зачарована її живописом і щораз повертатися до нього» [73].

РОЗДІЛ 3. ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФІЛЬМУ-ВИСТАВИ «ДОЛЯ»

3.1. Ідейно-тематичний аналіз фільму-вистави

Обґрунтування вибору формату практичної роботи. Вибір формату практичної роботи - фільм-вистава (екранізація театральної вистави, здійснена з використанням засобів кіномистецтва) -, перш за все, продиктували умови в нашій країні – повномасштабне вторгнення російських військ на територію України, що одразу зумовило неможливість проведення безпечної роботи над творчим проєктом.

Інша причина – такий формат був вигаданий ще під час навчання в університеті на Освітньо-професійному рівні Бакалавр (спеціалізація – акторське мистецтво театру ляльок). У мене виникла ідея створити цикл короткометражних художньо-біографічних фільмів-вистав про життя та творчість відомих українських та світових митців, в яких можна було б поєднати засоби театру анімації та мультиплікацію (2D, 3D, stop-motion animation). На мою думку, ці два мистецьких напрямки користуються схожими прийомами, які черпають один від одного. До того ж, саме цим форматом мені хотілось охопити досить нове явище для українського театру анімації – театральні ляльки в кіно.

Обґрунтування вибору теми практичної роботи. Вибір постаті для першого фільму-вистави, як на мене, став очевидним – це обов’язково мав бути саме український митець. Якраз під час пошуку теми магістерського проєкту, я наштотувхнула на новину про те, що в Києві, у Національному центрі «Український дім», відкрилася виставка «Марія Примаченко. Врятоване» (вересень 2022 року). На цій виставці були представлені 14 робіт художниці, що були врятовані місцевими жителями з палаючої будівлі Іванківського історико-краєзнавчого музею, яку знищили російські загарбники (25-го лютого 2022 року).

Тема фільму-вистави – Доля видатної української мисткині Марії Примаченко.

Наступними етапами роботи над фільмом-виставою стали: вибір відповідної системи театральних ляльок та виду мультиплікаційної анімації; пошук драматургічної основи практичної роботи.

Вибір системи театральної ляльки та виду мультиплікаційної анімації. Картини Марії Примаченко одразу нагадали мені мальовані мультфільми 2D формату – плоскі та прості фігури. Тому і ляльки мали бути плоскої форми, які мали передавати відчуття мальованих мисткинею персонажів. Так була обрана система ляльок для фільму-вистави – плоскі вивідні ляльки. Виготовлялися ляльки із фанери, а розфарбовувалися гуашшю – улюбленою фарбою народної художниці.

Що стосується виду мультиплікації, то тут була обрана вже згадана 2D анімація (де всі об'єкти, створені за допомогою комп'ютера, діють і існують в одній двовимірній площині; не об'ємна комп'ютерна анімація [1]). Саме в цьому форматі у фільмі-виставі з'являється важливий персонаж – намальована пташка-помічниця богині Долі, яка відображає творчий хист художниці і допомагає Марії впоратися з труднощами. Також у виставі є фрагменти stop-motion анімації плоских елементів, які відображають процес створення Марією картин, розпису, вишивки тощо.

Драматургічна основа фільму-вистави «Доля». В основу фільму-вистави був покладений авторський твір. При створенні драматичної основи фільму-вистави були використані: Біографічно-магічна драма «Прима з Болотні, або Світ чарівний», який написала режисерка Київського академічного театру українського фольклору «Берегиня» Тетяна Авраменко (Матасова) та художньо-біографічна книга Марії Рубан «Марія Примаченко» (з серії книг «Видатні українці. Люди, які творили історію»).

У постановці фільму-вистави я не стала використовувати повний текст п'єси «Прима з Болотні, або Світ чарівний», адже вона написана спеціально для драматичного театру. Цей твір побудований на монологіях, а система ляльок фільму-вистави – плоска вивідна лялька – не витримала б такого драматичного навантаження.

Стислий переказ драматичної основи. Богиня Доля сідає за веретено і створює з «Нитки Життя» немовля. Побачивши нелегке майбутнє життя дитини, вона вирішує подарувати їй птаха-помічника, який допомагатиме дівчинці подолати всі незгоди. Доля вирішує: якій родині відправити створену дівчинку, її вибір – молоде подружжя Примаченків.

Далі ми бачимо Марію, так назвали дівчинку, у віці 7-8 років. Мати просить Марійку випасти гуси. Марія кличе гуси і направляється до річки, приспівуючи пісню «Ой, на горі жито, сидить зайчик». Дійшовши до берега річки, дівчинка починає стрибати по воді. Дує сильний вітер, від якого Марійка починає кашляти. Раптом вона чує спів пташки. Пролітаючи над дівчинкою, пташка роняє пір'їнку, яка падає на землю і перетворюється на синій глей. Марія набирає глей і повертається разом з гусами додому. Не довго думаючи, дівчинка вирішує щось розфарбувати глиною, яку вона знайшла. На око їй припадає біла батьківська хатина, саме її Марійка і розмальовує. З'являється натовп людей. Зачаровані Марійчиними малюнками, вони просять прийти і розмалювати їхні хати. З натовпу виходить мама. Вона не сварить дівчину, а навпаки – хвалить її і говорить, що у неї справжній талант. Погладивши доньку по голові, мати помічає, що дівчинка занедужала і відправляє її грітися в хату.

Марійка доросла дівчина. Вона сидить біля вікна, на лавці поруч з нею милиці. Дівчина дивиться, як по вулиці йдуть і співають інші дівчата. Марія печально і тихенько підспівує їм. Її мама помічає зажуреність дочки і, щоб її відволікти, просить, щоб Марія допомогла їй з вишивкою. Марія погоджується.

Базар. Одна із продавчинь одягнута у вишиванку, яку вишивала Марія. На її прилавку сидить подарована Долею пташка. На базар, у пошуках нових талантів з народу, приїздить Тетяна Флору. Вона помічає на продавчині новий орнамент вишивки і дізнається про Марію. Флору відправляється в Болотню. Туди її «приводить» пташка. Познайомившись з Марією, Тетяна просить, щоб дівчина намалювала їй якусь картину. Цілком задоволена роботою Марії, Флору запрошує Примаченко поїхати в київські творчі майстерні. Дівчина погоджується.

У Києві Марія малює своїх фантастичних звірів. Пташка відносить картини до Парижа, де їх високо оцінює Пікассо. Трохи згодом в Києві Марія знайомиться з Василем. Василь гуляв із друзями. Парубок просить дівчину показати йому Київ, адже він не місцевий. Впродовж прогулянки Марія та Василь закохуються один в одного.

Весільний обряд Василя та Марії. Доленосна пташка в цьому моменті перетворюється на руки Долі і проводить весільний обряд. Після закінчення обряду молоді опиняються за столом. У хаті багато веселого народу. Раптом лунають звук сирени. З'являється хижий звір і забирає Василя.

Василь у солдатській формі відбивається від хижих звірів, та його спіткала невдача. Він гине. Марія, із маленьким сином на руках, стоїть біля могили коханого. Далі – короткі фрагменти із життя Марії: Марія в хаті колише колыску, хата поступово наповнюється картинами, син підростає, до Марії приходять навчатися малювати діти.

Інценівка закінчується тим, що до Долі повертається птах, який приносить богині маленький клубочок червоної нитки (тієї, з якої зробили Марію). Доля «перетворює» Марію на зірку та «селисть» її серед інших зірок. Богиня, разом зі своїм чарівним помічником, продовжують робити свою справу.

Жанр фільму-вистави: Художньо-біографічна оптимістична драма.

«Зерно» фільму-вистави: Нелегка доля Марії Примаченко.

Визначення (сценічної) теми: Жіноча доля і життєвий шлях видатної української мисткині – Марії Примаченко.

Визначення (сценічної) ідеї. Незважаючи на важкі життєві ситуації, Марія Примаченко завжди знаходить в собі сили та мужність, аби бути жінкою-мисткинею, коханою жінкою, жінкою-матір'ю, жінкою-героїнею, і при цьому всьому, вона намагається зробити своє життя та життя оточуючих людей щасливішим.

Конфлікт фільму-вистави є внутрішнім: між важкими випробуванням Долі та непереборним прагненням Марії Примаченко жити щасливо.

Загальна характеристика дійових осіб. У фільмі-виставі, серед персонажів не має негативних, натомість кожна дійова особа зображується світлою, чуйною та життєрадісною. Такий хід з'явився від світосприйняття та відношення до людей самої народної художниці, адже Марія Примаченко любила людей і робила все можливе, щоб подарувати їм радість. До речі, у художниці не має робіт зимового циклу – досить похмурої пори року. Тому навіть дід мороз везе подарунки дітям дорогою, уквітчаною квітами та зеленню.

У негативному ключі у фільмі-виставі постають лише хижі звірі – уособлення хвороби Марії та жахіть війни тощо.

Аналіз головних персонажів драматичного твору

Богиня Доля

Досьє персонажа

Автор про персонажа	Персонаж про себе	Інші про персонажа
Роль богині Долі виконується в живому плані. Доля зодягнена в білу сукню. На обличчі у неї – узор, на шії – кольорове намисто, на руках – білі перчатки. Ходить Доля босоніж, а як тільки її ноги ступають на землю, під ними розквітають квіти, росте трава.		

Доля має веретено, в яке вставлена червоно-чорна «Нитка Життя». З цієї нитки богиня створює нові створіння.		
---	--	--

Характер персонажа

Добра, чуйна, любляча.

Вчинки персонажа

- А) Створення нової людини – маленької Марійки;
- Б) Вибір родини для створеної дівчинки;
- В) Подарунок для Марії – птах-помічник.

Марія Примаченко

Досьє персонажа

Автор про персонажа	Персонаж про себе	Інші про персонажа
Про маленьку Примаченко: Із дверей вибігає маленька Марійка – життєрадісна та мрійлива дівчинка. Зодягнена у вишиванку та яскраву зелену спідницю. Волосся заплетене у дві косички.	Я роблю сонячні квіти, бо люблю людей, роблю на щастя людям, щоб квіти мої були, як саме життя народу, щоб люди жили, як квіти цвіли б на всій землі...	Доля. Ох, малесенька, і на тебе чекає нелегке життя... Подумаємо, кому б подарувати маленьке щастя... Мама. Це ж просто чарівно! У тебе справжній талант!

Про Марію дівчину:
Марічка, вже дівчина.
Зодягнута так само у
вишиванку та зелену
спідницю, довге
волосся заплетене в дві
коси. Дівчина сумна
сидить біля вікна. Біля
лави лежать милиці.

Про Марію під час
заручин: Марію та
Василя вбирають у
весільний стрій.
Дівчину одягають в
пишний вінок із
квітами.

Про Марію після
загибелі Василя: Марія
стоїть одна біля хати в
жалобній хустині,
тримає в руках дитину.

Про Марія похилого
віку: Марія в похилому
віці. Одягнена у білу
вишиванку та
спідницю зеленого

Мама. Марійко, ти вся
сталася гаряча. Хутчіш
до хати грітися!

Мама. Донечко, а чи не
допоможеш мені із
вишивкою? Минулого
разу у тебе так вправно
вийшло. А як тебе
хвалила тітка Варка!
Навіть попросила
декілька твоїх робіт,
щоб показати
вишивальницям в
цехах.

Продавчиня. Це у
нашому селі є дівчина.
Як намалює щось —
очей не відведеш!
Понад усе вона любить
малювати квіти.

Флору. Фантастично!
Юна леді, ви неодмінно
маєте поїхати зі мною
до Києва, в
Експериментальні
творчі майстерні.

кольору. Замість розплетених кос - біла, уквітчана синіми квітами, хустина.		Пабло Пікассо: Я зачарований прекрасними роботами цієї геніальної жінки!
--	--	--

Характер персонажа

М'яка, але в той час вольова дівчина. Енергійна життєлюбка.

Вчинки персонажа

- А) Маленька Марія йде пасти гусей до річки і знаходить глей, яким згодом розмальовує батьківську хату;
- Б) Марія – вже дівчина – допомагає матері з вишивкою;
- В) Марія зустрічається з Тетяною Флору та вирішує їхати з нею до Києва;
- Г) Марія малює своїх фантастичних звірів;
- Ґ) Марія вирішує піти на прогулянку Києвом з Василем;
- Д) Марія виходить заміж за Василя;
- Е) Марія в похилому віці вчить учнів своїй філософії.

Батьки Марії Примаченко

Досьє персонажів

Автор про персонажів	Персонажи про себе	Інші про персонажів
Про матір: Йде вродлива молода жінка, одягнена у білу вишиванку та спідницю бордового кольору. Волосся		Доля. Ох, чудово! Прекрасна любляча родина Примаченків. Тут тобі будуть раді.

жінки заплетене в косу. У кімнату заходить мама Марійки і бачить засмучену доньку. Не довго думаючи, вона намагається підбадьорити дівчину. Про батька: З хати виходить статний чоловік, одягнений у вишиванку та шаровари, має густі вуса.		
--	--	--

Характер персонажів

Уважні, добрі та чуттєві люди.

Вчинки персонажів

- А) Батьки отримують від пташки маленьку доньку, лагідно заспокоюють її;
- Б) Мати хвалить Марію за те, що вона розмалювала хату;
- В) Батьки заспокоюють хвору Марію;
- Г) Мати намагається підбадьорити та відволікти дочку від сумних думок - просить Марію допомогти з вишивкою.

Василь

Досьє персонажа

Автор про персонажа	Персонаж про себе	Інші про персонажа
----------------------------	--------------------------	---------------------------

Цей молодий, красивий і дужий хлопець – Василь. Зодягнений у вишиванку сині шаровари, має густі вуса. Він зупиняється і бачить Марічку. Підходть до Марічки, сідає на інший край лавки і починає розмову.	Василь. Я Василем звуся... Я сам з Іванкова, не місцевий... Києва зовсім не знаю... Важко! Бої!. Сьогодні у п'ятий раз йдемо в атаку...	Марія: Ох, Василечку, чи бачиш ти нас із хмар? Я ж з тобою, Василечку, не нажилася. Ти нам з синочком не нарадівся... Писав усе «Сьогодні п'ятий раз йду в атаку». А для мене тепер кожен день то атака, що відбити мушу. Я ж тепер, Василечку, як та Лісова птиця зі своєю дитиною, така ж дика й самотня. <i>Син починає плакати.</i> Спи, спи, маленький. Мама тебе заколише. Мама вже не плаче. Мама у тебе щаслива, бо ти в неї є. . Спи мій, Федусю, спи... Тато тобі з хмаринки щастя бажає...
--	--	---

Характер персонажа

Спокійний, врівноважений, вольовий, люблячий молодий чоловік.

Вчинки персонажа

- А) Запрошує Марію на побачення;
- Б) Бере Марію за дружину;
- В) Йде на війну.

3.2. Режисерський задум та його втілення

Режисерська концепція. Авторська інсценізація життєвого та творчого шляху видатної української народної художниці, представниці «наївного» мистецтва, Марії Примаченко, у форматі фільму-вистави, за допомогою поєднання засобів театру анімації, мультиплікаційної та stop-motion анімацій.

Виходячи з такого різнобарвного поєднання мистецьких технік, у виставі наявні чотири різних плани:

Живий план. У цьому плані існує богиня Доля – її роль виконує студентка кафедри майстерності актора та режисури театру анімації ХНУМ імені І. П. Котляревського – Єлизавета Мазур. Цей образ є вигаданим, натхненним давньоукраїнською міфологією, в якій існує така богиня, як Стріча, або ж Доля. Це праукраїнська богиня доброї долі, яка відає про все, що було, є і буде з кожною людиною, відає про майбутнє подружніх пар та втілює нові душі. При народженні, Доля пророкує майбутнє немовлят, наділяє їх талантами та чеснотами, визначає, чому потрібно навчитися кожній людській душі, коли вона у черговий раз повертається на Землю. Дослівно Доля означає «частина, частка», тобто вона є невід’ємною частинкою кожної людини. У Велесовій Книзі Доля-Стріча має ще ім’я *Ясна*. Вона згадується при народженні Дажбожих онуків: «вже Ясна тче йому» (дошка 16) [2], тобто мова йде про нитку життя, яку тче богиня. Саме тому у виставі богиня Доля взаємодіє з веретеном, з якого бере червону нитку і створює Марію.

До того ж, по відношенню до ляльок, актори-аніматорами є своєрідними «творцями», які «вдихають» в об’єкти анімації життя, душу. Тож образ богині Долі несе філософський сенс.

Анімаційний план (ляльковий). У ляльковому плані діють такі персонажі, як Марія Примаченко (маленька, дівчина та жінка похилого віку), її батьки, а також

мисливиця на витвори народного мистецтва, Тетяна Флору, коханий Марії – Василь та інші другорядні персонажі-люди.

В основу цього плану також закладена легенда, але вже не давньоукраїнська, а давньокитайська. Цей міф розповідає історію про ті часи, коли зовсім молода Земля тільки відділилася від неба, але на ній вже звелися гори і протікали річки, росли квіти і дерева, пташки співали своїх пісень, а в лісах панували звірі, але людей ще не існувало, тому світ був просторий і тихий. Якось самотня богиня Нюйва, що довго блукала світом, присіла на березі річки, взяла трохи глини, змочила її водою і зліпила фігурку маленької дівчинки, розглядаючи своє відображення у воді. Як тільки богиня поставила на землю створену фігурку, дівчинка в ту ж мить ожила і почала весело стрибати. Це так сподобалося Нюйві, що вона дала створеній істоті ім'я Жень, що з китайської перекладається як «людина». Також ця легенда знаходить відображення у самій творчій (та сценічній) історії із життя Марії Примаченко. Як і богиня Нюйва, так і Марія, створюють свої перші шедеври, використовуючи глину, яку знайшли на березі річки.

Мультиплікаційна анімація у форматі 2D. У цьому плані глядачі зможуть побачити мальованих персонажів з картин народної художниці. Головний персонаж цього плану – птах-помічник богині Долі – білий голуб із картини «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира» (1982). Цей птах є подарунком Долі, він допомагає Марії протягом усього життя: приносить дівчинку родині Примаченків; «пробуджує» творчі здібності Марії, зронивши пір'їнку, яка перетворилася на синій глей; приводить до хати Примаченків Тетяну Флору і т.д.

Також у 2D анімації вирішені образи у сцені побачення Марії та Василя, що для них створює птах – метелики та зірки.

Stop-motion анімація. Техніка покадрової зйомки у фільмі-виставі з'являється кожного разу, коли Марія створює витвори мистецтва – розмальовує хату, допомагає матері з вишивкою, малює картину для Тетяни Флору.

Сценографія. Сценографічним рішенням є стилізація декорацій, персонажів та реквізиту під твори Марії Примаченко. Головна декорація – велика

планета Земля, виготовлена із фанери та пінополістиролу. Ця декорація у виставі набуває двох виглядів. «Закрита» планета, на якій розігруються вуличні події: сцена, де маленька Марія знаходить синій глей і розмальовує ним батьківську хатину, сцена з базаром в с Іванкове, сцени київського періоду життя Марії. Епізоди, в яких з'являється богиня Доля розігруються на фоні «закритої» Землі. Приходить Доля саме в Україну, в село Болотня – туди її заводить власне бажання створити нову душу. Сидячи за веретеном, трохи поодаль від планети, богиня з радістю та ніжністю спостерігає за своїми маленькими створіннями. «Відкрита» планета – середина конструкції, що розкривається, – визначення місця дії всередині хати родини Примаченків. Тут відбуваються сцена знайомства з Тетяною Флору, заручини Марії та Василя, сцена з похилою Марією тощо. За рахунок частих змін місця дії була досягнута одна із поставлених задач біографічного фільму-вистави – висвітлити різні періоди життя видатної художниці.

З обох боків від планети стоять дві чорні ширми, усіяні яскравими помаранчевими зірками, які являються частиною космосу. Одяг сцени теж чорного кольору, тож актори-аніматори діють у так званому «чорному кабінеті».

Використання ремінісценцій картин Марії Примаченко у фільмі-виставі. Найбільше цитування образів з картин української художниці прослідковуються у персонажах фільму-вистави - 2D пташка із картини «Голубка розпустила крила, хоче на землі мира» (1982), свиня з картини «Свиня-красуня» (1965), бичок з картини «Український поліський бичок-третячок гуляє у лісі та силу збирає» (1983), звір-уособлення тяжкої хвороби мисткині з картини «Чорний звір» (1936), персоніфікація війни у вигляді образів з картин «Атомна війна, будь проклята вона!» (1978), «Загроза війни» (1986), «Атомна війна – будь проклята вона! Щоб люди не знали і горя не мали!» (1989).

У сцені побачення Марії та Василя на сцені театру, в який заходить пара, грають оперу українського композитора Семена Гулака-Артемовського «Запорожець за Дунаєм» – картина Примаченко «Театр «Запорожець за Дунаєм»» (1936).

У статичних заставках, які позначають кожен період життя Марії, були використані такі твори, як «Моя хата, моя правда» (1989), «Моя хата жде солдата вже напала вже наткала и пошила люде, що доділа» (1989 та інші картини.

Костюми. Актори, що розігрують сюжет в ляльковому плані, як вже було вище вказано, працюють за законами «чорного кабінету», тому одяг у них відповідний: чорні гольфи з довгими рукавами, чорні штани, чорні рукавички та чорні капюшони – аби не відволікати увагу глядача від ляльок і максимально приховати тіла акторів-аніматорів.

Виконавиця ролі богині Доля (живий план) одягнена в усе біле: у довгу сукню з довгими рукавами, на голові у неї маленька в'язана шапочка, що прикрашена білими намистинами з перлами, на руках у неї короткі білі перчатки.

Час, зображений у фільмі-виставі: у фільмі-виставі зображені роки життя Марії Примаченко - 1909-1997 рр., частково відображений побут, мода селищ та міст того періоду.

Сюжетна лінія утворюється на основі біографії мисткині, з додаванням образів української міфології.

Акторське вирішення центральних персонажів: створення позасценічного життя ролі, розуміння ідеї образу, його головної мети та надзавдання виконавця.

Богиня Доля. Виконавиця ролі – Єлизавета Мазур.

Ідея образу. Доля – Персонаж, що супроводжує Марію, це добра та світла українська богиня, яка дарує життя та спирається на сили та місію кожного в цьому світі. Вона здатна допомагати та оберігати, але не в змозі пообіцяти таке життя що буде без жодних втрат і перешкод. Але богиня точно знає, що дає стільки випробувань, скільки людина може витримати. Отже, Доля відправила помічника Марії, який допомагав та підказував вірні шляхи; богиня пов'язала долі Марії та Василя під час весільного обряду; та по смерті вшанувала присутність Примаченко у світі яскравою зіркою в небі.

Марія Примаченко. Виконавиця ролі – Єлизавета Мазур.

Позасценічне життя ролі. Даний образ – славнозвісна художниця Марія Примаченко, народилась 12 січня 1909 року на Київщині. У дитинстві вона була непосидюча та допитлива до світу, але у семирічному віці тяжко захворіла на поліомієліт. Усе життя вона переживатиме страшні болі, але це не завадило їй зберегти завзятість до мистецтва та любов до людей. Сьогодні картини Марії оцінюють в десятки тисяч доларів, але відомо, що все життя Марія прожила у скруті. Малювати Марія почала змалечку. За своє перше замовлення вона отримала винагороду – порося. Згодом, це порося допомогло її родині вижити в голодні часи.

Марія Примаченко встигла віднайти своє кохання, хоч воно тривало не довго, але подарувало їй чудового сина, якого вона теж навчила малювати. Протягом життя художниці її картини експонувалися на виставках у Парижі, Варшаві, Софії, Монреалі, Празі і, звичайно, в Україні.

Ідея образу. Ідея цього образу дуже актуальна на сьогодні. Людині надано сил і можливостей, аби проштовхнути надію і барв у сіру і місцями страшну реальність. Марія небайдужа до людей і своїх близьких, до кінця життя, її місія та талант – вчити і у щілинах руїн бачити сонячні промені.

Розуміння персонажа. Для того, щоб зрозуміти досягнення Примаченко, потрібно зрозуміти, у який час та у якому місці вона жила. У 1930-х роках Радянський Союз знищував прояви фантазії українських митців, адже будь-які витвори мистецтва чи літературні роботи потрібно було погоджувати з владою. Птах у роті батьків, павич годує жорстоку тварину – у цих образах дивних тварин, загублених у навколишньому світі, Примаченко втілила почуття провини вцілілого та відчуженості від зруйнованої Батьківщини. Так, Примаченко знайшла образи, щоб відреагувати на голодомор, але мовчала в часи Другої світової війни, коли Україна стала одним із перших місць масового вбивства євреїв. Тоді вона працювала у колгоспі та не мала доступу до фарб.

Цей персонаж центральний та головний у виставі. З її дорослішанням та трансформаціями, важкими життєвими перепонами, ми бачимо, що Марія залишається щирою та дещо наївною. Вона помічає чарівність у простому, шукає

пригод, та чітко зображує – людина здатна витримати все, але найголовніше – зберегти в собі світло та дитячість, яка дає нам дещо ілюзорне, але казкове зображення дійсності, а як ми знаємо в казках є і зло і добро. У світі Марії, зла вистачає, але вона живе і людей любить, і мистецтвом своїм здатна зігріти.

Цікаво що Марія ніколи не продавала свої картини, лише дарувала, тобто мистецтво її було від самого серця і для сердець.

Визначення головної мети ролі. Головна мета – дарувати людям радість, щоб народ український не знав журби та смутку. Робити усе можливе, щоб люди були щасливими.

Надзавдання виконавця. Створити цілісний образ протягом всієї вистави, використовуючи при цьому три різні ляльки: Марія-дівчинка, Марія-дівчина та Марія похилого віку. А також показати глядачам, що, незважаючи на всі труднощі життя, дуже важливо кожного разу знаходити в собі сили для створення свого щасливого життя, а також залишатися відданим своїм життєвим переконанням.

Тетяна Флору. Виконавиця ролі – Єлизавета Борисенко. *Позасценічне життя ролі:* Жінка, яка живе мистецтвом, досвідчена, в пошуках нового. Після великої знахідки для українського мистецтва – Марії Примаченко, Тетяна відчула гордість за дівчину, та була рада тому, що все таки дала шанс розвитися такому таланту. Тетяна жила та, як і всі люди, насолоджувалася картинами Марії. Після її дебюту, Тетяна часто заходила до Примаченко в гості та спілкувалися на різні теми, з душевним теплом згадувала, якою дівчина була тоді здивованою візитом Тетяни. Тетяна не забувала про Марію.

Ідея образу. Вона несе важливу функцію у просуванні творчості Марії, якщо б Тетяну не зацікавили її роботи, то, можливо б, Марія так і не поїхала в Експериментальні творчі майстерні до Києва. Цей образ є символом творчості та надії, надихає на ту думку, що кожна людина заслуговує на другий шанс і на те життя, яке їй присуджено долею. Думаю, що цей образ несе психологічне навантаження для Марії. Бо саме цей персонаж надає сили та надії головній

героїні, а також впевненості, адже це не просто близька людина, яка похвалила, а визнана та не знайома людина, яка помітила чарівний талант.

Визначення головної мети – показати всьому світу роботи Марії, та допомогти їй розвинути талант. Перешкода одна – це тільки дорога, та інше місто, а також саме рішення Марії, бо саме її рішення, стало б головною перешкодою до її ж власного мистецького та життєвого шляху.

Надзавдання виконавця: створити образ столичної леді – елегантної та впевненої жінки, яка на власному прикладі змогла б впевнити головну героїню в тому, що творчість Марії унікальна; показати дівчині, що наш життєвий стержень в душі сильний, і ніколи не треба падати духом.

Василь. Виконавець ролі – Юліан Скліфос.

Позасценічне життя Василя. Василь – простий хлопець, родом із села Іванкове. У Києві Василь проходив військову підготовку. Під час екскурсії столицею він і познайомився з Марією, яка одразу пригорнула його увагу. Дівчина стала справжньою другою половиною юнака. Василь був дуже радий створенню своєї родини і ще більш щасливим він став, коли дізнався, що буде батьком. Та його щастя зруйнувала війна. Оскільки Василь був військовим, то одним із перших вирушив на фронт. Перебувати на лінії фронту було дуже тяжким і єдине, що його рятувало – листи від коханої жінки. В одному із листів чоловік дізнається, що у Марія народила сина, якого він так і не побачив. Чоловік, на отриманий лист, одразу ж написав відповідь: «Нехай зростає щасливий. А я йду у п'яту атаку». Це був останній лист, надісланий додому. Василь гине на війні.

Ідея образу. Василь є коханою людиною Марії, який подарував їй жіноче щастя.

Головна мета образу. Зробити щасливою кохану Марію, захистити їхнє спільне майбутнє.

Надзавдання виконавця. Створити образ сильного, надійного та люблячого чоловіка, який, заради майбутнього коханої жінки та Батьківщини, здатен на самопожертву.

Жінка з базару в с. Іванкове. Виконавиця ролі – Катерина Щикот.
Позасценічне життя образу. За драматургією, дана персонажка не має імені, тому акторка вирішила її назвати. Отже, у дитинстві Надія дуже любила вишиті роботи своєї мами. Вони кожного разу сідали разом ввечері і шили. А вдень йшли на базар і продавали свої роботи. Тому не дивно, що її мрія була – стати відомою продавчиною вишитих виробів.

У підлітковому віці мама Надії померла і дівчина залишилася одна. Дуже потребувала грошей, тому Надія, поїхала вчитися на швачку до Києва, адже платили там більше, ніж в селі. Вдень вона вчилася, а ввечері – сумувала за своєю мамою. Згодом її взяли на роботу звичайною швачкою в цех. Робота для Надії була не важка, але, через велику кількість замовлень на пошиття одягу, яке прямвало потім до різних міст, у Надії не було сил і часу займатися тим, чим вона хотіла і бажала.

Через два роки вона вже не могла там працювати і звільнилася. Але наступного дня, повернувшись з міста додому, Надя помітила на дівчинці вправну вишиту сорочку. Вишивка неабияк вразила Надію. Зупинивши Марію, вони домовилися про продаж її робіт. Надя орендувала прилавок на місцевому базарі. Торгівля пішла відразу, усім подобалися роботи Марії.

З того часу Надія буда дуже щаслива, що її життя йде вгору.

Ідея образу. У виставі вона своїми діями показує, що для когось короткі та незначні, на перший погляд, моменти життя можуть стати великим подарунком долі. Надія своїм баченням і бажанням розкриває талант людини для інших. Своїми діями Надія показує, що у кожного із нас є свій талант який не треба ховати, а потрібно показувати всім. Тут є і суспільне, тому, що у кожного є мрії, бажання і таланти, в реалізації яких нам допомагають, або ми йдемо самі до кінця.

Головна мета образу: донести, що люди бувають різні, кожен по-своєму індивідуальний і цей талант треба розкривати. Це була як мрія так і бажання продовжити спільну роботу Надії та її мами бути продавчинями вишитих сорочок.

Надзавдання виконавця ролі. Створити образ простої української жінки, яка має власну улюблену справу і просуває її в маси.

Світлове рішення фільму-вистави. У ході роботи над фільмом-виставою важливим виявилось не сценічне світло, а саме кольори, які додавалися під час монтажу. Наприклад, створення романтичної атмосфери під час сцени з побаченням Марії та Василя завдяки рожевому світлу, додавання червоного світла під час сцени, в якій гине Василь, або додавання ефекту стробоскопу, коли хворій Марії ввижаються хижі звірі.

Музичне рішення. Музичне вирішення включає в себе народні пісні, виконані акапельно, звукоімітацію та оригінальну музику, створену спеціально для вистави.

Головним лейтмотивом фільму-вистави є українська народна пісня «Ой, на горі жито, сидить зайчик», адже рядки приспіву:

*«Коли б такі ніжски мала,
То я б ними чеберяла,
Як той зайчик, як той зайчик»*

як найкраще підходять для одвічної проблеми Марії – хвороби, через яку вона стала інвалідом.

Також у виставі звучать такі фрагменти українських народних пісень, як «Ой, під вишнею, під черешнею» (інструментальна версія), колискова «Ой, люлі, люлі, сіли гулі на люлі» та щедрівка «А в нашого пана береза стояла» (вокальна версія), а також – інструментальний кавер на пісню «Птахо» виконавців Dub Beans та Олі Чернишової.

Доповнюють музичну складову і звуко-шумова партитура, яку створюють під час дійства актори-аніматори. Це і звукоімітація голосів свиней, бика та гусей, а також озвучка вітру, машини та химерних звірів.

Робота з музикантами. Постановка фільму-вистави стала також колаборацією студентів театрального та оркестрового факультетів Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського. Композитору та музикантам були поставлені такі задачі для роботи:

1 тема – різні будинки села Болотні. Створити різнохарактерні мелодії для кожного будинка, що їх розглядає богиня Доля у якості майбутнього місця життя для Марії. Будинок Примаченків – обов’язково легкий награвок основної музичної теми фільму-вистави – української народної пісні «Ой, на горі жито, сидить зайчик».

2 тема – весела вокальна тема маленької Марії. Виконати основну музичну тему так, ніби її співає маленька дівчинка.

3 тема – базар в Іванкові. Створити атмосферу жвавого життя на ринку.

4 тема – побачення Марії та Василя. Створити романтичну атмосферу.

5 тема – весілля Марії та Василя і початок війни. Спершу створити ліричне і чуттєве аранжування пісні «Ой, на горі жито, сидить зайчик», яка змінюється на веселий мотив під час гуляння весілля. Потім – створити химерне звучання, коли нареченого забирають на війну.

6 тема – початок та фінал фільму-вистави. Створити кавер на пісню «Птахо» виконавців Dub Beans та Олі Чернишової, який буде звучати у сценах із богинею Долею.

До складу музичної групи увійшли: Вероніка Івоніна – композиторка, партія цимбалів, оркестровий факультет;

Олександра Жарко – партія скрипки, оркестровий факультет;

Катерина Курдиновська – народний спів, старший лаборант навчальної лабораторії фольклору;

Олексій Синельник-Щербак – партія фортепіано, виконавсько-музикознавчий факультет;

Сагателян Тігран – звукорежисер, оркестровий факультет.

Гармонійно поєднавши у фільмі-виставі українські народні пісні, авторське аранжування народної музики та звуко-шумової партитури, було втілене прагнення створення атмосфери кожного епізоду окремо та творчої роботи в цілому.

Атмосфера та темпоритм фільму-вистави. Атмосфера любові до життя була побудована за допомогою способу існування акторів на сцені, а також за

допомогою сценографічного, музичного і світлового рішення. Темпоритм усієї вистави досить жвавий, що надає постановці легкості і відчуття радості.

Але у фільмі-виставі є і досить повільні сцени, як, наприклад, сцена, коли Василь гине і до його могили приходить Марія з немовлям на руках. Повільний темп цього епізоду передає спустошеність Примаченко від втрати коханого.

Робота з кінооператором, мультиплікатором; робота над монтажем фільму-вистави «Доля». Для запису сцен, в яких актори-аніматори діють в живому плані та керують ляльками, був запрошений оператор із професійною камерою – Дмитро Могиленець.

Оніщук Микита створив для творчого проєкту 2D анімації. Основною задачею для Микити було не тільки зібрати всі складові фільму-вистави у одну єдину цілісну композицію, але й зробити персонажів, вирішених в 2D анімації, максимально схожими на образи з картини Марії Примаченко; не зруйнувати, а навпаки доповнити атмосферу кожної сцени, використовуючи світлові та звукові елементи.

Загалом, робота над створенням фільму-вистави «Доля» стала так би мовити лабораторним пошуком, творчим експериментом у галузі театру анімації.

ВИСНОВКИ

Наукове дослідження ремінісценцій творчості Марії Примаченко у сценічному просторі виявилось захопливим та плідним напрямком, що розкриває важливі аспекти впливу художниці на сценічне мистецтво та мистецтво загалом. На підставі отриманих результатів можна сформулювати декілька ключових висновків:

1. Спадщина Марії Примаченко як джерело творчого натхнення. Наукова робота підтверджує, що творчість української художниці стає джерелом невичерпної ідеї не тільки для театральних режисерів, але і для інших представників культурних індустрій. Її образи, які вражають емоційною глибиною та унікальністю, з'являються у творчих колабораціях дизайнерів одягу, флористів, художників напрямку стріт-арт, мультиплікаторів та інших культурних діячів. Таким чином творчість Марії набуває ще більшої популярності серед українців та жителів інших країн.

2. Універсальність образів Марії Примаченко в сценічному контексті. У результаті дослідження обраної теми, було виявлено, що образи, створені Марією Примаченко, відзначаються універсальністю та глибоким символізмом, що робить їх особливо актуальними для театральних постановок. Персонажі та сюжети картин видатної української художниці легко адаптуються до різних театральних жанрів та стилів. Дослідження дозволило проаналізувати постановки українських режисерів та виявити ознаки та способи використання цитування творчості Примаченко в режисерській практиці. Отже, деякі постановники використовують схожі мотиви, інші ж напрямку цитують сюжети картин мисткині. Так у виставі «Соловейко темного гаю» Черкаського академічного театру ляльок з'являються, схожі з ілюстраціями для дитячих книжок, хатинки та квіти, а режисерка Тетяна Авраменко у виставі «Марія Примаченко. Світ чарівний» у фіналі додає персонажів-тварин з картин української художниці.

3. Вдале поєднання засобів театру анімації, технологій кіномистецтва, мультиплікації та stop-motion анімації у фільмі-виставі «Доля». На основі ретельного аналізу літературних джерел, дослідження особливостей технологій вищевказаних видів мистецтва і власних експериментів, вдалося встановити, що поєднання даних мистецьких напрямів може стати ефективним засобом розширення можливостей творчого виразу в сучасному театрі анімації. Застосування технологій у фільмі-виставі «Доля» дозволяє створити новий візуально-естетичний контекст та привносить нові рівні взаємодії з глядачем. Таким чином, результати дослідження підтверджують перспективність поєднання різних мистецьких форм у створенні фільму-вистави «Доля» та вказують на нові можливості для творчого розвитку у галузі сучасного театру та кіномистецтва. Висновки даної роботи можуть служити основою для подальших досліджень та реалізації сучасних арт-проектів, що об'єднують в собі різноманітні мистецькі підходи.

Загалом, дана наукова робота вказує на значущість творчості Марії Примаченко в житті українців та потенціал використання ремінісценцій її творчості в сценічному просторі, як способу поглиблення та розширення художнього вираження в театрі. А досвід, отриманий під час створення фільму-вистави «Доля», на мою думку, відкриває нові горизонти для режисерської інтерпретації та сприяє творчому прогресу українського театру анімації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анімація. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 15.05.2023).
2. Велесова книга. Народний епос. Укрліб. Бібліотека української культури. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/narod/printout.php?id=11&bookid=0> (дата звернення: 08.06.2023).
3. Велігоцька Н. Шляхи життя і творчості Марії Приймаченко. *Народна творчість та етнографія*, №6. 1988.
4. Вечірня казка. Суспільне новини. 10.12.2014. URL: https://www.youtube.com/watch?v=pNeBp-M6CpM&ab_channel=%D0%A1%D1%83%D1%81%D0%BF%D1%96%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B5%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8 (дата звенення: 23.02.2023).
5. Відео вистави Львівського драматичного театру імені Лесі Українки «Баба Пріся» [баба]. Voskresna. 19.02.2015. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TJpy667COXY&ab_channel=Voskresna (дата звернення: 10.09.2023).
6. Вікіпедія. Вільна інтернет-енциклопедія. 15.01.2001 URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%92%D1%96%D0%BA%D1%96%D0%BF%D0%B5%D0%B4%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 13.01.2023).
7. У центрі Луцька презентували мурал, створений у стилі відомої художниці. Фото. Волинські новини. 11.01.2020. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/u-tsentri-lutska-prezentuvaly-mural-stvorenyy-za-stylem-vidomoyi-khudozh/> (дата звернення: 10.06.2023).
8. Голубка Миру Марії Примаченко розпустила крила на Євробаченні 2023! Офіційна сторінка у Facebook Maria Prymachenko Family Foundation. 15.05.2022. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=145770098384349> (09.07.2023).

9. Горболіс Л. «На початку і наприкінці часів» Павла Ар'є: інтермедіальний аспект осмислення. *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. Київ. 2019. №13. С. 106-110.
10. Даниленко В. Слово про Марію Приймаченко. *Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 30-36.
11. Дванадцять місяців. Дитячий календар на 1967 рік. Київ, Веселка, 1966.
URL: <https://uartlib.org/zhurnali/dvanadtsyat-misyatsiv-dytyachyj-kalendar-na-1967-rik/> (дата звернення: 10.05.2023).
12. Дванадцять місяців. 1976. Настільна книга-календар. Київ, Веселка, 1975.
URL: <https://uartlib.org/zhurnali/dvanadtsyat-misyatsiv-1976-nastilna-knyga-kalendar> (дата звернення: 10.05.2023).
13. Журавлева Л. Виставка квітів «У Всесвіті Марії Примаченко», відкрилася на Співочому. Post.Factum. 20.08.2021. URL: <https://postfactum.info/ua/pressrelis/vistavka-kvitiv-u-vsesviti-marii-primachenko-vidkrilasya-na-spivochomu-4519.html> (дата звернення: 25.02.2023).
14. За творами Марії Примаченко створюють мультсеріал «Дивосвіт». Укрінформ. 11.10.2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3331140-za-tvorami-marii-primachenko-stvoruut-multserial-divosvit.html> (дата звернення: 14.09.2023).
15. Інтерв'ю з Авраменко Т. від 11.03.2023. Особистий архів автора.
16. Інтерв'ю з Денисовою Н.М. від 20.02.2023. Особистий архів автора.
17. Інтерв'ю з Дмитрієвою О.Ф. від 14.12.2023. Особистий архів автора.
18. Інтерв'ю з Козютинською Г. від 06.08.2023. Особистий архів автора.
19. Інтерв'ю з Колобовою К. від 05.04.2023. Особистий архів автора.
20. Інтерв'ю з Колобовою К. від 16.12.2023. Особистий архів автора.
21. Історія Марії Примаченко очима її онука і правнучки. Зе інтерв'юер. 18.08.2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=c7qqO5VThzI&ab_channel=%D0%97%D

- [0%B5%D0%86%D0%BD%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%B2%27%D1%8E%D0%B5%D1%80](#) (дата звернення: 18.08.2023).
22. Календар 1989 Марія Примаченко. Київ, Веселка, 1988. URL: <https://uartlib.org/allbooks/kalendar-1989-mariya-prymachenko/> (дата звернення: 10.05.2023).
23. Котенок В. М. Чарівний світ Марії Примаченко. *Кіно-Театр*. 2021. № 1. С. 7-8.
24. Конопльова М. Вийшов перший епізод мультсеріалу «Дивосвіт» за мотивами творчості Марії Примаченко. #Шотам. 05.11.2021. URL: <https://shotam.info/vyyshov-pershyy-epizod-multserialu-dyvosvit-zamotyvamytvorchosti-marii-prymachenko/> (14.09.2023).
25. Корнієнко А. Черкаський ляльковий театр готується до прем'єри вистави «Соловейко темного гаю». Суспільне новини. 24.11.2020. URL: <https://suspilne.media/82617-cerkaskij-lalkovij-teatr-gotuetsa-do-premeri-vistavi-solovejko-temnogo-gau/> (23.02.2023).
26. Кречетова Д. У Києві вперше відкрилася виставка врятованих картин Марії Примаченко. *Українська правда*. 22.09.2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/09/22/250542/> (15.08.2023).
27. Кудряшова В. Польський бренд Medicine випустив колекцію одягу за мотивами картин Марії Примаченко. The Village. 07.06.2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/service-shopping/style-news/339881-polskiy-brend-medicine-vipustiv-kolektsiyu-odyagu-za-motivami-kartin-mariyi-primachenko> (дата звернення: 13.09.2023).
28. Лебедева К. Наїв і народне мистецтво. Музей Івана Гончара. 10.12. 2021. URL: <https://honchar.org.ua/blog/nayiv-i-narodne-mystetstvo-i187> (дата звернення: 26.08.2023).
29. Лебедева К. Марія Примаченко книги для дітей ілюструвала, і у снах сюжети бачила. Ексклюзив Бібліотеки українського мистецтва. URL: <https://uartlib.org/exclusive/mariya-prymachenko-knygu-dlya-ditej-ilyustruvala-i-u-snah-syuzhety-bachyla/> (дата звернення: 12.09.2023).

30. Левченко О. Літа мої молодії, прийдіть до мене... *Марія Приймаченко. Мистецький альбом з приватних колекцій*. Київ: Оранта. 2007. 344 с.
31. Лялькова анімація. Матеріал з Вікіпедії — вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9B%D1%8F%D0%BB%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B0_%D0%B0%D0%BD%D1%96%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F (17.08.2023).
32. Макаров А. На спільній ниві мистецтва. *Літературна Україна*. 1974. 23 серп.
33. Малкіна Н. У Кіровоградської області з'явився мурал у стилі Марії Примаченко та Пабло Пікассо. КР.UA. 30.05.2022. URL: <https://kp.ua/ua/life/a650409-u-svitlovodsku-kirovohradskoj-oblasti-zjavivsja-patriotichnij-mural-u-stili-mariji-primachenko-ta-pablo-pikasso> (дата звернення: 10.09.2023).
34. Масенко В. Корпуси лікарні «Охматдит» почали оздоблювати муралами з картинами Марії Примаченко. The Village. 06.03.2023. URL: <https://www.village.com.ua/village/city/city-news/336709-korpusi-likarni-ohmatdit-prikrashayut-muralami-z-kartinami-mariyi-primachenko> (дата звернення: 07.03.2023).
35. Марія Приймаченко. Альбом. Автор-упорядник Н. І. Велігоцька. Київ, Мистецтво, 1989. 136 с.
36. Марія Приймаченко. Бібліотека українського мистецтва. URL: <https://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/mariya-priymachenko/> (дата звернення: 25.08.2023).
37. Марія ПРИМАЧенко. Виставка «Дарую вам сонце». Запоріжжя, Запорізький художній музей, 2009. URL: <https://uartlib.org/allbooks/mariya-prymachenko-vystavka-daruyu-vam-sontse/> (дата звернення: 06.07.2023).
38. Марія Примаченко. Живопис з приватної колекції К. А. Бондарева. Київ, 2006. 44 с.

39. Марія Примаченко. Комплект листівок. Київ, Мистецтво, 1965. URL: <https://uartlib.org/allbooks/mariya-prymachenko-komplekt-lystivok/> (дата звернення: 13.06.2023).
40. МАРІЯ ПРИМАЧЕНКО: творчість та біографія, родина. Врятоване. Експерсія виставкою – Едуард Димшиц. Дивіться, митець! Look, that is the artist! 11.08.2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=DMZ-h1Cjl2I&ab_channel=%D0%94%D0%B8%D0%B2%D1%96%D1%82%D1%8C%D1%81%D1%8F%2C%D0%BC%D0%B8%D1%82%D0%B5%D1%86%D1%8C%21Look%2Cthatistheartist%21 (дата звернення: 13.02.2023).
41. Марія Приймаченко. Твори з колекції Хмельницького обласного художнього музею. Комплект листівок. Хмельницький, 2006. URL: <https://uartlib.org/allbooks/mariya-prymachenko-tvory-z-kolektsiyi-hmelnytskogo-oblasnogo-hudozhnogo-muzeyu-komplekt-lystivok/> (дата звернення: 01.04.2023).
42. Марія Примаченко, частина 1 І Ніч у музеї. FreeДом. 05.05.2017. URL: https://www.youtube.com/watch?v=oBbJpPjyUz8&t=2s&ab_channel=FREE%D0%94OM (дата звернення: 14.02.2023).
43. Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації. Київ, Родовід, 2023. 200 с.
44. Марія Примаченко / Maria Prymachenko. Альбом серії «Державні зібрання України». Київ, 2023. 528 с.
45. Местечкін Г. Квіти сонця. *Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 17.
46. Местечкін Г. Переднє слово до альбому «Марія Приймаченко». *Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 48.
47. Музичні картини / Український мультфільм. FMU Фільми українською мовою. 12.12.2023. URL: https://www.youtube.com/watch?v=mymQfXG5T20&ab_channel=-

- [FMUF0%9F%8E%AC%D0%A4i%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B8%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E](https://www.youtube.com/watch?v=FMUF0%9F%8E%AC%D0%A4i%D0%BB%D1%8C%D0%BC%D0%B8%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%BE%D1%8E%D0%BC%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%8E) (дата звернення: 17.02.2023).
48. Мультсеріал «Дивосвіт». 1 епізод. Ukranima.ua. 04.11.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=UCOYy7Ff4G8&ab_channel=Ukranima.ua (дата звернення: 14.09.2023).
49. Мультфільм «Казковий світ Марії Приймаченко». Конкурс відеороликів з любов'ю до рідного краю. 28.05.2018. URL: https://www.youtube.com/watch?v=48d7TRukPok&ab_channel=%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%97%D0%BB%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%B2%27%D1%8E%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%8E (дата звернення: 10.09.2023).
50. Мультфільм «Таємниця Мотанки». Конкурс відеороликів з любов'ю до рідного краю. 28.05.2018. URL: https://www.youtube.com/watch?v=sJX3-RYegoY&ab_channel=%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D0%BA%D1%83%D1%80%D1%81%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B5%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%96%D0%B2%D0%97%D0%B%D1%8E%D0%B1%D0%BE%D0%B2%27%D1%8E%D0%B4%D0%BE%D1%80%D1%96%D0%B4%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%8E (дата звернення: 10.09.2023).
51. Мурал на художній школі ім. Т. Г. Шевченка. UWCF. Червень-вересень 2020 року. URL: <https://uwcfoundation.com/ua/sobyitiya-fonda/mural-na-xudozhn%D1%96j-shkol%D1%96-%D1%96m.-t.g.shevchenka> (дата звернення: 15.09.2023)
52. Найдено О.С. Складові елементи змісту й форми творів Марії Приймаченко у комплексному дослідженні. *Марія Примаченко 100. Статті, есеї,*

- спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 50-54
53. Найдено О.С. Рясноцвіт Марії Примаченко. *Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 39-42.
54. Неймовірно потужний відео-перформанс «Sensitive content» з елементами творчості Марії Примаченко! Офіційна сторінка у Facebook Maria Prymachenko Family Foundation. 28.08.2022. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=381907490779735> (дата звернення: 02.03.2023).
55. Офіційний сайт спадщини родини Примаченків. БО «БФ» ТВОРЧА СПАДЩИНА РОДИНИ МАРІЇ ПРИМАЧЕНКО». URL: <https://www.prymachenko.com.ua/news/> (дата звернення: 14.02.2023).
56. Офіційна сторінка Київського академічного театру Українського фольклору “Берегиня” у Facebook. 12.08.2022. URL: <https://www.facebook.com/folkberehynya/videos/1385501425270395/> (дата звернення: 09.03.2023).
57. Офіційний сайт Львівського академічного обласного театру ляльок. URL: <https://lvivpuppet.com/performance/sadok-vishnevij/> (дата звернення: 12.03.2023).
58. Офіційний сайт Львівського академічного театру естрадних мініатюр «І люди, і ляльки». URL: <https://puppet.lviv.ua/vistavi/denna-scena/vertep-skinija-zlataja.html> (дата звернення: 12.03.2023).
59. Офіційний сайт Львівського драматичного театру імені Лесі Українки. URL: <https://teatrlesi.lviv.ua/event/baba-prisya/> (дата звернення: 12.03.2023).
60. Офіційний сайт Харківського державного академічного театру ляльок ім. В.А. Афанасьєва. URL: <https://puppet.kharkov.ua/spektakli/noch.html> (дата звернення: 13.03.2023).
61. Паві П. Словник театру. П. Паві. Львів, 2006. 640 с.

62. Прес-служба НАН України. «Фантастичні звірі» з картин Марії Примаченко з'явилися у Національному ботанічному саду імені М. М. Гришка НАН України. 24.01.2023. URL: <https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=9785> (дата звернення: 04.03.2023).
63. Прокопенко І. У звірах Марії Примаченко можна впізнати українців. Gazeta.UA. 18.11.2021. URL: https://gazeta.ua/articles/culture-newspaper/_u-zvirah-mariyi-primachenko-mozhna-vpiznati-ukrayinciv/1060020 (дата звернення: 23.07.2023).
64. Рубан М. Марія Примаченко. Київ: «Агенція ІРІО», 2020. 128 с.
65. Русабров Е. К определению театра анимации. *Критика. Драматургия. Театр* : из докл. Представл. На V-IX Международных чтениях молодых ученых памяти Л. Я. Лившица. Харьков, 2003. – С. 52-59.
66. Садок вишневий. Офіційний сайт Львівського академічного обласного театру. URL: <https://lvivpuppet.com/performance/sadok-vishnevij/> (дата звернення: 12.03.2023).
67. Слобожаніна Н. Що про Чорнобиль (не)приховувала радянська влада. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/informaciyni-materialy/statti/shcho-pro-chornobyl-nepryhovuvala-radyanska-vlada> (дата звернення: 21.04.2023).
68. Склярєнко Г. «Наївний художник» у просторі ХХ століття. *Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 149-153
69. Кінь зі скрипкою та Арт майданчик Марії Примаченко. Тут Київ. 06.12.2018. URL: https://tut-kiev.com/uk/loshad-so-skripkoj_1546.html (дата звернення: 04.03.2023).
70. Федір Примаченко. Колесо (1979). LAW NET. 06.11.2021. URL: https://www.youtube.com/watch?v=TJpy667COXY&ab_channel=Voskresna (дата звернення: 18.07.2023).

71. Художньо-публіцистична вистава «Райська земля». Театр «Шарж». Юлія Кратко. 11.10.2022. URL: https://www.youtube.com/watch?v=KvsiXDcb0cM&ab_channel=%D0%AE%D0%BB%D1%96%D1%8F%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%82%D0%BA%D0%BE (дата звернення: 06.08.2023).
72. Школярі з Великобританії зробили мультфільм про Марію Примаченко. Офіційна сторінка у Facebook Maria Prymachenko Family Foundation. 10.12.2022. URL: <https://www.facebook.com/watch/?v=511762110903644> (дата звернення: 07.03.2023).
73. Шудря М., Члек О. Квіти людського серця. *Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації, присвячені сторіччю Марії Примаченко*. Київ: Родовід, 2009. С. 26-28.
74. Щур М. Українці зробили різдвяний подарунок для Праги. Радіо свобода. 15.12.2018. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/28918906.html> (дата звернення: 15.03.2023).
75. TV Парк. Українське народне мистецтво у мультфільмі «Музичні картинки». 13.01.2023. URL: <https://tv-park.ua/ukrayinske-narodne-mystecztvo-u-multfilmi-muzychni-kartynky/> (дата звернення: 09.02.2023).
76. 1939 Марія Примаченко 100. Статті, есеї, спогади, публікації. Київ, Родовід, 2023. почалася Друга світова війна. Український інститут національної пам'яті. URL: <https://uinp.gov.ua/istorychnyy-kalendar/veresen/1/1939-pochalasya-druga-svitova-viyna> (дата звернення: 13.08.2023).
77. 91Lab створив колекцію одягу, присвячену творчості Марії Примаченко. Telegraf. 22.11.2022. URL: <https://telegraf.design/news/91lab-stvoryv-kolektsiyu-odyagu-prysvyachenu-tvorchosti-mariyi-prymachenko/> (дата звернення: 02.03.2023).
78. «Meine Welt». Maria Prymatschenko – Malerei. Wiktor Maruschtschenko – Fotografie. Katalog. Berlin, Kommunale Galerie, 2000. URL:

<https://uartlib.org/allbooks/meine-welt-maria-prymatschenko-malerei-wiktor-maruschtschenko-fotografie-katalog/> (дата звернення: 25.09.2023).

ДОДАТКИ

Додаток А

Список вистав, в яких є звернення до творчості Марії Примаченко

Номер	Театр	Вистава	Рік	Режисер/ Художник
1.	Харківський державний академічний театр ляльок ім. В. А. Афанасьєва	«Майська ніч» або місячне чаклунство»	2009	Оксана Дмітрієва/ Наталія Денисова
2.	Львівський академічний обласний театр ляльок	«Садок вишневий»	2014	Сергій Брижань/ Інесса Кульчицька
3.	Львівський драматичний театр ім. Лесі Українки	«Баба Прися»	2015	Олексій Кравчук/ Олексій Хорошко
4.	Львівський академічний театр естрадних мініатюр «І люди, і ляльки»	«Скинія злата»	2016	Роман Козак/Ельвіра Босович
5.	Естрадний театр «Шарж»	«Райська земля»	2017	Гала Козютинська
6.	Черкаський академічний театр ляльок	«Соловейко темного гаю»	2020	Ярослав Грушецький/ Каріна Чепурна

7.	Вистава студентки Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського	«Космічна пам'ять» (за віршами Ліни Костенко, Сергія Жадана та картинами Марії Примаченко)	2022	Капіталіна Колобова/ Студенти празького університету мистецтв DAMU
8.	Київський академічний театр Українського фольклору “Берегиня”	«Марія Примаченко. Світ чарівний»	2022	Тетяна Авраменко (Матасова)
9.	Фільм-вистава студентки Харківського національного університету мистецтв імені І. П. Котляревського	«Доля»	2023	Глазунова Анастасія

Фотографії з вистав

Фото з офіційної сторінки Харківського державного академічного театру
ляльок ім. В. А. Афанасьєва. Вистава «Майська ніч»

Фото з офіційного сайту Львівського академічного обласного театру ляльок.

Вистава «Садок вишневий»

Фото з вистави «Баба Пріся» Львівського драматичного театру
ім. Лесі Українки.

Джерела:

1.Відео вистави Львівського драматичного театру імені Лесі Українки «Баба Пріся» [баба]. Voskresna. 19.02.2015. URL:

https://www.youtube.com/watch?v=TJpy667COXY&ab_channel=Voskresna

2.Відео вистави Львівського драматичного театру імені Лесі Українки «Баба Пріся» Баба Пріся. Хедера. 03.05.2018. URL:

https://www.youtube.com/watch?v=K7QAIIxhI-0&ab_channel=%D0%A5%D0%B5%D0%B4%D0%B5%D1%80%D0%B0

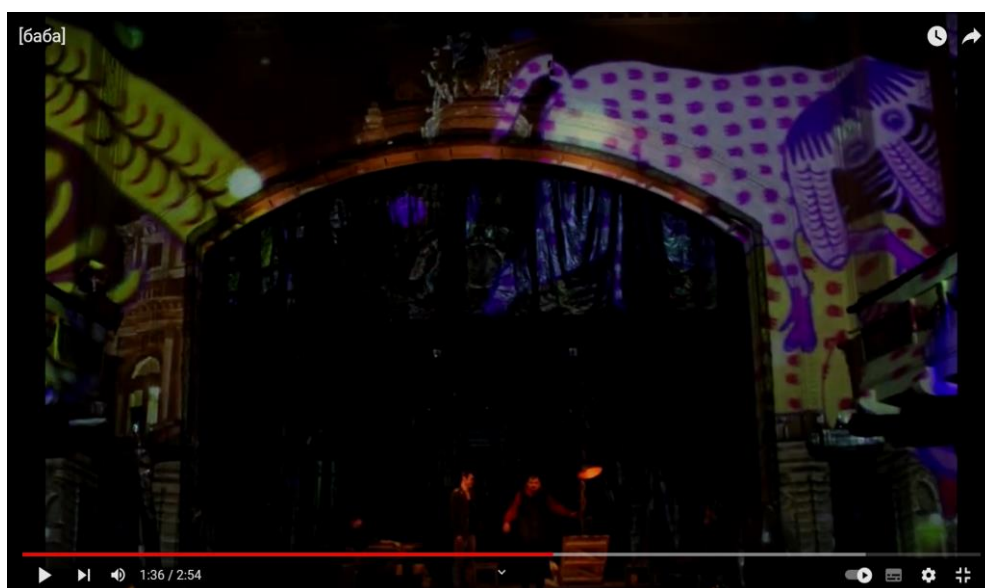

Фото з вистави «Скинія злата» Львівського академічного театру естрадних мініатюр «І люди, і ляльки». Особистий архів автора.

Фото з вистави «Райська земля» з особистого архіву Гали Козютинської

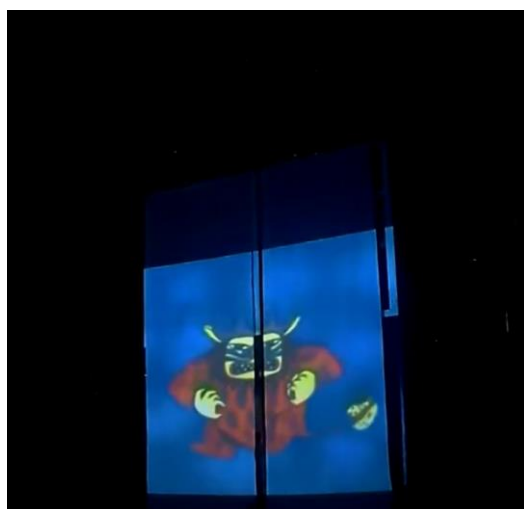

Фото з вистави «Соловейко темного гаю»
Черкаського академічного театру ляльок.

Джерела:

- 1.Офіційний сайт театру. URL: <https://teatrlalek.carrd.co/>
- 2.Корнієнко А. Черкаський ляльковий театр готується до прем'єри вистави «Соловейко темного гаю». Суспільне новини. 24.11.2020. URL: <https://suspilne.media/82617-cerkaskij-lalkovij-teatr-gotuetsa-do-premeri-vistavi-solovejko-temnogo-gau/>

Фото з вистави «Космічна пам'ять»
(за віршами Ліни Костенко, Сергія Жадана та картинами Марії Примаченко)
з особистого архіву Капіталіни Колобової

Фото з вистави «Марія Примаченко. Світ чарівний» з офіційної сторінки у Facebook Київського академічного театру Українського фольклору «Берегиня».

Фото з фільму-вистави «Доля» з особистого архіву автора

Сцена з фільму-вистави (живий план - Єлизавета Мазур)

Сцена з фільму-вистави (живий план – Єлизавета Мазур)

Сцена з фільму-вистави. Маленька Марія Примаченко

Сцена з фільму-вистави. Марія Примаченко та її матір

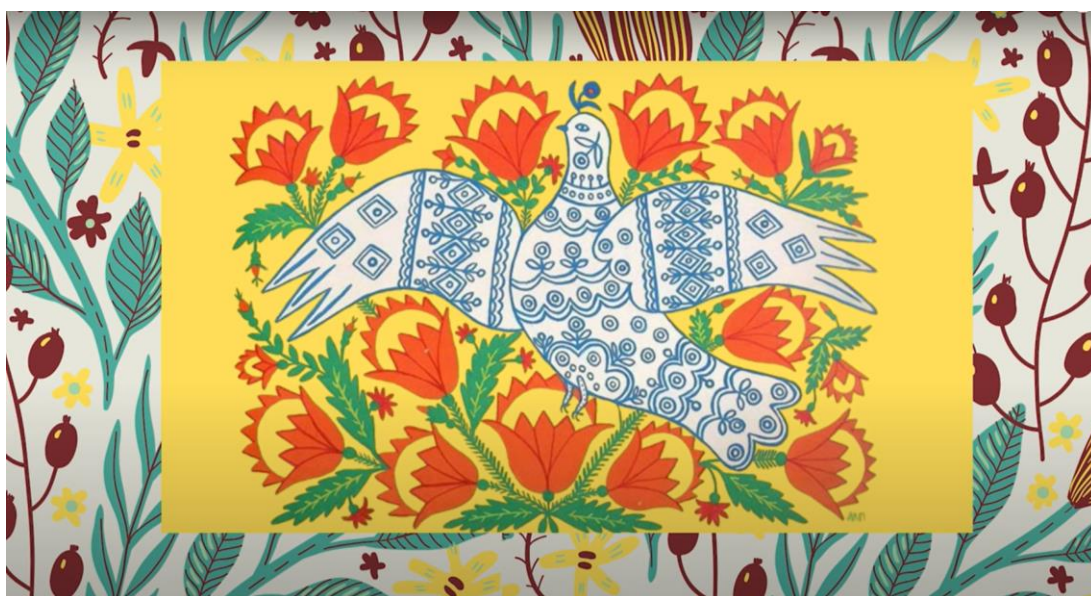
Сцена з фільму-вистави. Василь гине на війні

Сцена з фільму-вистави. Марія Примаченко вишиває сорочку
(виконано в техніці stop-motion анімації)

Сцена з фільму-вистави. Дух Марії Примаченко зустрічається з птахом
(виконано в техніці 2D анімації)

Один із варіантів заставок між сценами фільму-вистави